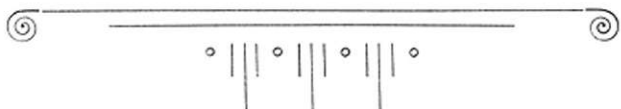

LJUBLJANSKI ZVON

Pomlad.

1.

Pomlad je tu . . .
Še v rahlem, rahlem snu
kot po bolezni hudi gozd počiva.
Goló še drevje . . . Sapica le poželjiva
v vrhovih šepetá
in solnce smeje se z neba,
pri vsaki veji že pogumno snubi,
obsipa vsako z gorkimi poljubi.

In ves težak,
poln vlažnega je vonja zrak.
Že maji koža se na vrbah sočnih
in breze v belih krilih mi poročnih
zasanjane molče
kakor nevestice tenké,
vse vase zatopljene, vse drhteče
od slasti bližnje, nedoumne sreče . . .

2.

Pomlad, pomlad že je tukaj . . .
Ah, kak tiho je prišla!
Kukavica, brž zakukaj,
da zaznajo srca vsa!

Šepetaje v solnčnih žarkih
lansko listje greje se,
po bregéh in kopnih jarkih
ko zlato mi smeje se.

A na vsaki veji rosni
mladih popkov sto molči:
tak so moški, tak ponosni,
smel vojniki se vsak mi zdi.

Pomlad, bajna čarovnica,
roma spet iz kraja v kraj,
in kjer vela najde lica,
čara nanje zlat smehljaj;

in kjer srca najde mlada,
čara vanje smel ponos,
da, ko mrak jim črn zavlada,
rezkim burjam vsem so kos . . .

Tudi k meni je prispela
pomlad, dražestna gospa,
moja duša ji vesela
je odprla vrata vsa!

K—r.

Na pragu.

Spisal Ivan Cankar.

V.

Metka se je zbudila in zazdelo se ji je, da je zunaj že dan. Zakaj čula je v sobi korake in glasove; bilo je najbrž mnogo ljudi, ki so hodili neprestano, premikali stole in govorili naglas.

V izbi, kjer je ležala, pa je bilo temno. Bila je že nekoč v tej izbi, ali ni se mogla domisliti kdaj. Odljuden kraj je bil, kleti podoben, ves vlažen, vegasto obokan. Kdaj si bila v tem kraju, živa v mrtvašnici? Pač so segali v izbo glasovi kakor žarki dnevne svetlobe, ali drug svet je bil zunaj in nobena pot ni vodila vanj.

Počasi so prihajale misli, vse hrome so še bile in vrstile so se mimo v somraku, komaj jih je razločevala.

Bilo je nekoč — da, bilo je nekoč, ko je klečala na mrzlem kamenu in je stopila z oltarja Mati božja . . . To so bile sanje.

Vzdignila je roko tako visoko, da je zasijala nanjo svetloba iz omreženega okna. Umazana pega se je poznala na roki. Pokleknila je na postelji in je opazovala natanko. Pega je bila podobna kaplji, prav taki, kakršne padajo iz srca Matere božje in kakršne so naslikane na licih in na čelu križanega Kristusa. Niso bile sanje.

Pa je bilo nekoč, da je videla Kristusa samega. Šla je po ulici, ki je bila vsa glasna in obljudena, in solnce je sijalo. Tedaj pa jo je nekdo poklical od daleč, postala je in se je ozrla. In prišel je med ljudmi, visok je bil in lep in nihče ga ni poznal. Ona pa je vedela, da je On, ki je visel na križu, in je strmela vanj z velikimi očmi. Ozrl se je in nasmehnile so se lepe ustnice, šel je preko ulice, naravnost njej naproti. To so bile sanje.

Vztrepetala je od sladkosti, začutila je blago toplo roko na licih, na laseh. Niso bile sanje.

Nekdo je odprl duri, pogledal je v izbo neprijazen obraz. Tudi tisti obraz je že videla nekoč — mrzle, jasne oči, kakor oledenele, in zloben nasmeh na tenkih ustnicah.

„Glej, zdramila se je!“

Duri so se odprle široko, še drugi obrazi so se prikazali in so gledali v izbo.

„Na postelji kleči!“

Da, tam je tudi on, ki se ga je bila prestrašila nekoč v sanjah. Rdeč in zabuhel, živalski obraz, tope oči, z vodeno krvjo polite.

„Kako si spala, Metka? Kako je, Metka? No, Metka?“

Glej, in še ona je tam, orehi ji padajo neprestano iz ust, trkljajo se po stopnicah, po izbi.

Metka je legla, odela se je in se je obrnila k zidu.

Trudna je bila, zakaj sanje so bile tako dolge — toliko je bilo ljudi, ki so hodili mimo in so jo pozdravljali. Prijemali so jo za roko in so jo vodili po čudnih, neznanih potih. Vsak obraz je bil drugačen, tuj je bil vsak kraj. Ona pa je bila trudna in že so ji omahovale noge. Bila bi sama, zaspala bi . . . Ostavite me, vi blagi ljudje, ko nisem storila nikomur nič žalega!

„Kaj me ne poznaš več, Metka?“

Stala je na pragu gospodična, zelo še mlada, precej debela, obraz okrogel in vesel. Na glavi je imela klobuk z rdečim trakom, na rokah rokavice in v roki rdečepisan solnčnik. Smejale so se žive črne oči in tudi ustnice so se smejale široko, tako da je bil obraz še bolj okrogel.

„Jaz sem namreč Marica Polharjeva; saj sva hodili skupaj v šolo!“

Zdaj pomisli — nenadoma je prišla na prag Marica Polharjeva, nekdanj Micka! Tako je hodila po ulicah in ob vsakem oglu se je zadel obnjo človek, ki ga je že videla nekoč, v resnici ali v sanjah, Bog sam to presodi!

„Kaj pa delaš ti v mestu, Marica?“

Marica se je zasmejala, zato ker se je smejala zmerom in brez vzroka.

„Glej, kaj bi počela — služim! Že dve leti! Včeraj mi je povedala Mici, da si tukaj in da si bolna, pa sem te prišla pogledat!“

Ozrla se je po izbi, zategnila je debele ustnice globoko na desno stran in je stopila bliže k postelji. Samo par korakov je bilo, pa si je privzdignila krilo in se je zibala v bokih. Teta jo je pogledala z neprijaznim očesom in je zaprla duri.

„Kaj, to je tvoje stanovanje?“ se je začudila Marica; napravila je okrogle ustnice in še bolj okrogle oči. „To je klet, ječa, mrtvašnica! Jaz bi pobegnila prvo uro! Kaj tudi spiš tukaj?“

„Tudi!“

„Jaz bi še očesa ne zatisnila, vso noč ne! Sanjalo bi se mi o samih okostnikih, o žabah in ščurkih! Ali se tebi kaj sanja?“

„Veliko!“

„Tudi o mrtvecih? Meni se je zadnjič sanjalo, da je prišel naš učitelj, tisti debeli kujon —“

Metka se je prestrašila: kujon je rekla učitelju in še trenila ni z očesom!

„Pa se mi je odkril spoštljivo in se je poklonil: Dovolite, gospodična Marica, da vam podarim ta skromni šopek v znamenje goreče ljubezni! — In mi je ponudil šopek iz vse umazanih in polvaljanih kurjih peres. — Gospod učitelj — sem odgovorila — nesite ta šopek svoji soprogi in ga ji vteknite v nos! — Nato pa je bil razžaljen in je odšel naravnost skozi okno.“

„Skozi okno?“

„Da; in držal se je za klobuk, da bi mu ga veter ne odnesel... Moje stanovanje je vse lepše nego tvoje, Metka! Belo zagrinjalo je na oknu in rože imam na mizi, na polici pa jabolka. Neki študent mi nosi neprestano rož in jabolk. Lep fant je in kodraste lase ima.“

Metka je zardela.

„Zakaj pa ti nosi rož in jabolk?“

„Rad me ima!“ se je zasmejala Marica. „Zelo je še mlad, še nič brk nima, in kadar pride, se pokloni globoko in malo pobrskava z nogo kakor puta. Jako je smešen, a jaz ga imam rada.“

„Ali se bosta poročila?“

Marica je odgovorila z veselim smehom in Metka je zardela še bolj.

„Pozna se ti, da nisi dolgo v mestu! Z njim bi se ne poročila, ali rada ga imam, zato ker govori tako sladko, kakor da bi imel bonbone v ustih. In smili se mi, ko je tako neroden; saj mu ne morem reči, da ne maram rož, razžaljen bi bil in morda bi jokal.“

„Ali bi šel tudi on skozi okno?“ je vprašala Metka zelo resno in se je ozrla Marici z velikim, radovednim pogledom v obraz.

„To so bile sanje!“ se je zasmejala Marica.

„Ah, sanje! Morda pa je šel resnično skozi okno!... Kako pa ti spoznaš, Marica, kaj so bile sanje in kaj se je zares godilo?“

„Glej... saj si še zmerom bolna! Kaj pa se ti je sanjalo?“

— Zdaj pa jo poskusim, zato da bom videla, koliko je bilo resnice in koliko je bilo sanj! —

Ozrla se je srepo vanjo.

„Ali se spominjaš, Marica, tistega Franca, ki sva ga obedve ljubili in ki je umrl, zato ker sem ga bila izdala? Bel obraz je imel in črne kodraste lase.“

„Tudi ti se ga še spominjaš? Franc ni umrl.“

Metka se je sklonila v postelji, gole noge so visele izpod odeje, život se je bil globoko nagnil.

„Jaz pa sem ga videla na mrtvaškem odru! Prav tak je bil kakor prej in malo je stresel s trepalnicami in me je pogledal skozi odprtino.“

Nenadoma je napravila Marica resen obraz; ustnice so bile rdeče, debele in okrogle kakor piruh. Pomolčala je malo in je pogledala v stran. Nato je govorila bolj počasi in bolj resno.

„Glej, Metka, ti si tako otroška! Morala bi malo z mano, v mesto in med ljudi. Kaj nimaš nobenega fanta?“

Metka se je odela in je legla; motno kakor skozi zagrinjalo so se svetile njene velike oči. Spomnila se ga je, ko se je bil ozrl nanjo s tako mirnim in ljubeznipolnim pogledom, in nič več ni videla klobuka z rdečim trakom, tudi ne rdečepisanega solnčnika. In spomnila se je svojega greha, ki je bil tako strašen in tako skrit.

— Ko bi ljudje vedeli, pahnili bi me v jarek! Tudi Marica bi me več ne pogledala, vzela bi rdečepisani solnčnik in bi si urno popravila klobuk in bi šla. Pa me je vprašala, če imam fanta, o Bog! —

„Zbogom, Marica!“

„Ne bodi tako čudna, povej mi še kaj! Zato sem prišla k tebi, da bi se razgovorili, ti pa me gledaš, da me je skoro strah!“

Še zmerom so bile ustnice okrogle, oči pa so se zasolzile.

„Vprašati sem te mislila nekaj — zdi se mi, zakaj si tako čudna.“

Stopila je k postelji, k zglavju, ter se je sklonila prav k njenemu ušesu.

„Ali si bolna?“

Glas je bil čisto drug, tih in skrivnosten, pol hudomušno, pol sočutno so gledale oči.

Metka je iztegnila roko, da bi se branila, lica so gorela v temnem ognju.

„Nisem bolna!“

— Toda ona ve, tako mi je pogledala v obraz, da mi je videla v dušo! —

„Glej, Metka, ne smela bi biti tukaj; tako temno je in mraz. Morala bi drugam, solnce je danes zunaj . . . In pomisli, Metka, govorila sem že s Francem; zmerom še ima tako lepe lase in tako bel obraz.“

Neverno se je ozrla nanjo Metka.

— Tolažila bi me rada prav po otročje; zakrila bi rada, da mi je videla v dušo! —

„Dobro bi bilo, da bi govorila z ljudmi. Franc bi bil vesel, če bi te videl. Ali se še spominjaš tiste ljubezni? Lepa ljubezen je bila.“

Metka je strnila obrvi in je premišljevala.

— Ali govori morda resnico? Kako bi drugače vedela za tisto ljubezen? Sanjalo se mi je samo o njegovi smrti, zato ker mi je bilo žalostno pri srcu . . . Zakaj ne pride sem? —

Mahoma ji je šinila misel kakor žarek mimo oči.

„„Ali je on tisti, ki ti nosi rož in jabolk?““

„On je tisti, Metka! Pa to je samo igrača! Da bi poznal tebe, nosil bi jih tebi in prav tako sladko bi govoril in prav taka sladka pisma bi pisal . . .“

Metka se je utrudila, poslušala je samo še mukoma in zoprn ji je bil tisti klobuk z rdečim trakom.

— Pride in išče po vseh kotih, kaj bi našla — glej, sedla mi je celo na posteljo, da bi mi videla bolj naravnost v oči . . . —

„Jutri bo nedelja, Metka! Če ti je prav, pridem pote in pojdeva skupaj v mesto. In še nekdo pride!“

— Kaj namerava z mano? Tretjokrat že mi je rekla, da naj pojdem v mesto! — „„Nikamor ne pojdem, Marica, glej, ne morem. Zmerom moram ostati tukaj, za zmerom; saj ni mogoče pobegniti!““

„Metka!“

„„Res, Marica! — Usmiljenje je v njenih očeh, morda je govorila resnico, morda ne namerava ničesar hudobnega in tudi v srce mi morda ni videla! — Tako se mi zdi, Marica, kakor da ne smem nikoli več odtod, niti s postelje ne več . . . Poskusi, če se duri tam še dado odpreti!““

„Nihče jih ni zaklenil; sveti se razpoka, samo prislone so!“

„„Franc mi je rekel, da ne pridem nikoli preko praga.““

„Franc?“

„„Prišel je in je stal na pragu in je govoril z menoj; ali imel je brado.““

„Sanjalo se ti je, ubožica!“

Metka se je vzdignila na postelji.

„„Kdo govori v sobi?““

„Prišel je nekdo, kakšen znanec morda; čemu te je strah?“

„„Poglej, Marica, pojdi po prstih k durim in poglej skozi razpoko, kdo je prišel.““

Marica je stopila k durim in je pogledala skozi razpoko.

„Neznan človek je, star in debel, in naočnike ima.“

„„Zapri duri, zakleni jih!““

„Čemu se ga bojiš, saj ne pride v izbo!

„Zapri!“

Metka je trepetala, sedela je na postelji v dolgi, beli srajci, rdečo odejo preko naročja, lase razpletene.

Marica je narahlo zaprla duri in se je vrnila k postelji.

„Morda je zdravnik?“

„Ostani tam in poslušaj . . . Kaj je rekel stric?“

„O tebi govore . . . Hodila je včeraj bogvekod, vrnila se je in se je zgrudila v veži; neki človek nam jo je prinesel v naročju . . . Zdaj je izpregovoril oni; zdravnik je!“

„Zakleni duri!“

Metka je prebledela, tresla se je kakor v mrzlici.

„Zakleni, zakleni!“

Skočila je s postelje, omahnila je proti durim. Duri pa so se odprle in prikazal se je na pragu star in debel človek, oblečen v dolgo, črno suknjo. Imel je zlatoobrobljene naočnike, smehljal se je prijazno pod košatimi, rdečimi brkami.

„Dober dan; kako je, otroci?“

Metka se je umeknila proti postelji, iz oči je gledala groza.

„Pustite me, ne doteknite se me!“

Šla je okoli postelje pod nizkim obokom, skrila se je pod odejo, ali široko odprte oči se niso odvrnile od bradatega obraza, ki se je smehljal.

„Dekle neumno, to je doktor!“

Glej, tam je stal, živalski kakor v sanjah, kakor tisto noč, ko se je bil prikazal na pragu; že se je bližal s težkimi medvedjimi koraki.

„To je doktor, dekle!“

Kakor da bi jo bila koščena ledena roka udarila na lice, tako mrzel in hudoben je bil njen glas. Bližala se je tudi ona, že je bila skoro tik ob postelji.

Trda roka jo je prijela za ramo.

„Ljudje božji, kaj sem vam storila?“

Samo še prosil je njen glas, tih in slab; telo je trepetalo, belo, nežno, še čisto otroško telo.

Zdravnik je bil odgrnil odejo.

Ustnice so se še premikale, prosile so bogvedikaj, glasu pa ni bilo; oči so bile samo pol odprte in niso videle ničesar.

„Ne ljubezni,“ je govorila počasi v vdanem srcu, „samo malo usmiljenja sem vas prosila in še tega mi niste dali!“

(Dalje prih.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

(Konec.)

Drugo jutro sem vstal navsezgodaj, kakor bi bil že pravcat turist, in dolgo sem moral ropotati po veži in dvorišču, predno mi je Ježiškov hlapec odprl vrata na ulico. Korakal sem uro hoda kraj potoka Lomne mimo raztresenih majhnih valaških hiš in hišic, večinoma lesenih. Kakšna razlika med hanaško in valaško vasjo! V hanaški vasi se tišče prav ošabne hiše družno ena druge po obeh straneh trde in napete ceste, hribovski Valah pa si je postavil svoj revni in mračni dom v sredo svojih spašnikov in lesov, včasih daleč proč od soseda. Skraja je bil Valah samo pastir in beseda valah pomeni dandanes pastirja sploh. To besedo razlagajo tako: V starih časih se je v Karpatske gore ob Bečvi naselilo nekaj rumunskih rodbin, ki so se pečale samo z živinorejo, posebno z ovčarstvom; sprejele so jezik in šego čeških okoličanov; in od Rumunov, katere Čehi imenujejo Valahe ali Vlahe, je vsa široka pokrajina do onostran Valaškega Klobuka dobila ime Valaško. Valahi so izborni živinorejci, ki so v tem že prekosili svoje sosede na Kravarskem. V teku stoletij so mnogo lesov iztrebili in izpremenili v spašnike, mestoma spašnike v njive, pa tudi košatih gozdov imajo še vse polno. Kmalu sem prišel v takšne košate gozde, ki pa niso last valaških pastirjev, ampak olomuškega nadškofa. Pot je zavila z ravnine v gorski kot med bukovje in smrečje. Poldrugo uro je treba korakati v hrib. Poleg moje poti je žuborel bistri potok po izjednem žlebu preko kamenatih pragov, pod katerimi se je zbiral v globoke tolmane. Spomnil sem se, da je danes binkoštni ponedeljek in da sem v starih časih vsako leto na ta dan romal na Limbarsko goro, kjer se je obhajal shod. Mehki in tožni spomini so me spremljali po globoki strugi kraj šumeče vode. Prijetno je bilo v samotnem gozdu in hladno, dokler me ni ogrela strma pot. Sedel sem na klop, stoječo ob poti pod veliko smreko, na katere mogočno deblo je pribita stara slika, predstavljajoča kralja na konju. Svatý Vaclave, nedej zahinouti nám i budoucím! — ta napis stoji pod sliko. No, mehki sv. Vaclav je že dogospodaril in bolje bi bilo, da ni bilo nikdar njegovih tujcem naklonjenih naslednikov; nekaj stoletij pre-

pozno se je pojavil na obzorju zgodovine neupogljivi, jekleni Hus. Došla sta me dva valaška kmeta v visokih slovaških škornjih, s pipami v ustih. Začeli smo se pogovarjati. Valaško narečje je mehko in blagodoneče; preliva se iz trde češčine v blagoglasno ogrsko slovaščino. Kmeta sta bila doma od Štramberka, ki leži na severni strani Radhošta, šla sta pa čez Radhošt po brinzo (ovčji sir) v Po-bečvije, kjer imata ovce v paši. Tožila sta o slabih kmetijah na Valaškem in na moč sta hvalila Hano, češ, hanaška jemlja je tako dobra, da bi jo bilo treba voziti na Valaško in tukajšnjo zemljo ž njo gnojiti. Dvajset kljuk je treba narediti, dvajsetkrat se treba obrniti, predno se pride po pešчени stezi na Pustevno, ki se šteje že k Radhoštu, do katerega vrha je pa še uro hoda. Na idilskem kraju vrhu grebena, ki veže vrhova Radhošt in Tanečnico, je živel po ljudski pripovedki v starih časih pobožen puščavnik, čigar bivališče se je imenovalo Puščava ali po češki Pustevna. Tu je prelaz za one, ki hočejo iz krajev, ležečih na severu od Radhošta, v bečvansko dolino. Pod Pustevno izvira močan, mrzel studenec „Tega se napijte, ta dela dober tek, ker prihaja iz bukovja“, sta mi svetovala Valaha in vsi trije smo se zapored spustili na kolena ter se sklonili k bistri vodi.

Radhošt imajo Čehi v veliki časti in trumoma izletajo nanj. Saj je skoro njih najvišja gora — in pa tako slovansko ime! Da, višja je Snežka v Krkonoših in Praded v Šleziji, pa ti gori sta nemški in za Čehe nimata tiste privlačne sile kakor Radhošt, na katerem se čutijo domače in vidijo okroginokrog slovansko zemljo. Da bi pa nihče ne dvomil o slovanskem značaju te gore in da bi bil ta značaj javno viden in jasen, je postavilo „pogorsko društvo Radhošt“ na prijazni tratini Pustevne sredi širokih gozdov jako ličen lesen hotel v češkem slogu. Prav začudil sem se tej razkošni stavbi, zunaj in znotraj vsepovsod umetno izrezljani, podobni fini igrači, ki jo dobe otroci visoko postavljenih staršev, ako so pridni. Obednica je pa tudi krasno poslikana ter opremljena z vsem mogočim komfortom in upravičena je zahteva, da mora turist, ki si jo hoče ogledati, ne da bi kaj zaužil, plačati majhno vstopnino v prid pogorskega društva. Poleg je postavljena za prenočišče druga stavba v valaškem slogu in nič manj mikavna. Skraja sem bil namenjen, da pojdem tisti dan čez Radhošt v Rožnov in se popeljem zvečer nazaj na svoj dom, Pustevna mi je pa tako ugajala, da sem sklenil ostati tukaj ves dan in tudi prenočiti. Nastanil sem se torej na Pustevni, pa sem šel na najbližjo goljavo, da se ogledam.

Steza pelje med bujnim smrečjem, kjer je ležalo v kotlinah še dosti strjenega snega, na vrh Tanečnice, ki je na severni rebrini izkrčen in iztrebljen, tako da se uživa od tam dober razgled. Sedel sem na trohneč smrekov štor; za menoj širok zid smrečja, vse na okoli svečano tiho kakor v prazni cerkvi. Zelo obljudena in premožna ravnina se je razprostirala na severu pod menoj, Kravarsko in Šlezija. Vas za vasjo, mesto pri mestu. Pa niti na daljnogled se nič natančnega ne da razložiti, četudi solnce obseva vso pokrajino, tako je vse zagrnjeno v komaj prozorno meglo. Pa kaj pomeni oni neznanski dim, ki se skoraj na kraju obzorja na široko vali iz zemlje? Ali podzemska vulkanska sila tako puha na dan, ali tli blagoslovljena ruda v prostranih grudah pod zemljo? Pod onim dimom se skriva Moravska Ostrava in sosednje Vitkovice — avstrijski Essen — emporiji velikanskih premogovnikov in železarske industrije, mesti, katerih prebivalstvo raste skoraj z ameriško naglostjo. Pa še mnogo drugih mest na odrski ravnini se odlikuje po svoji razviti industriji; Mistek, Frydek, Pribor, Hukvaldy i. t. d. Tudi izza dvoglavega Ondrejnika se dviga tenak dim. Nemara tudi danes, na binkoštni praznik, delajo bogate železarne olomuškega nadškofa v Frydlantu! Na vzhodni strani ni bilo dosti videti; le Kneeginja s svojimi pribočnimi vrhovi Črtovim mlinom, Magurko in Bukovino mi je čepela prav pred očmi; a onostran Javornika in Lisehore je bilo vse zastrto z neprodirno sivo temo.

Vrnil sem se na Pustevno, kjer sem zlezal še na obe gloriati, na Cirilko in Metodko, pa razgleda ni bilo, ker se je na vseh straneh pripravljalo na dež. Šel sem v obednico, ki je bila že polna samih veselih in zadovoljnih ljudi, Čehov in Nemcev, kristjanov in židov, mladih in starih. Vsi so se čutili tukaj domače, vsi so pozabili svojih medsebojnih bojov in prepиров. Pohvaliti moram obed, veselo družino, lepi praznik, imenitno dobro voljo, ki se je polastila mene in vseh, ki so bili okoli mene, a pograjati moram vreme, ki ni imelo usmiljenja z nami. Okoli ene je začelo treskati in grmeti in ulila se je debela ploha. Šli smo na verando gledat, kako udarjajo strele v bečvansko dolino. Razen strel ni bilo ničesar videti, ker v gosti megli je padal obilen dež.

Sredi popoldneva sem se ukrenil na pravi Radhošt, namreč na oni vrh na zapadu od Pustevne, na katerem je postavilo že omejeno pogorsko društvo kapelico sv. Cirila in Metoda. Dež je še vedno rosil, pa oblaki so bili tako raztreseni, kakor bi pomišljali, naj se li zastrnejo vsepočrez po širnem nebosklonu v nepregledno

črno streho, ali naj odjenjajo ter pokažejo zemlji mirno lice svetlega solнца. Mene dež ni dosti motil. Naj dežuje, kolikor hoče, mene to ne skrbi dosti. Pravi izletnik ima svoj trden načrt v glavi in po tem se ravna. V eni, dveh urah se lahko zjasni in zvečer z Radhošta lahko gledam na Tatro. Pot me je peljala po gorskem grebenu, po zložni goli planjavi, ki jo na severni strani obrobja hosta, tako da na tisto stran ni nič razgleda. Na gori je rosil v močnem, toplem vetru rahel dež, v dolinah je sijalo solnce in v njegovih žarkih se je svetil daleč proti jugu gorati valaški svet. Ko sem stal naposled na vrhu Radhošta pri kapelici, je dež prenehal in na vse strani se je videlo, le Ogrsko Slovaško je pokrivala megla; kakor težka mora je ležala na nesrečni zemlji. Kako rad bi bil videl tja na vzhod, kjer Tatra dviga svoje vrhove k nebu, kjer zakrivljeni Krivan čuva slovaško zemljo! Pred četrtno stoletja sem dolgo bival v Považju in usoda me je zanesla še dalje v nemški Spiž in na bregove kalnega Hernada, kjer bedni Slovak podaje roko ubogemu Rusinu. Takrat sem večkrat videl Lomniški Ščit in Krivana. Stoji pa Krivan v podobi kapuce, ki se je pod vršičkom nagnila naprej, s sklonjeno glavo stoji, kakor bi v resnem pouku k vztrajnosti bodril zaspano ljudstvo ob deročem Vahu. Na vse druge strani je bilo dosti razgleda. V motnih obrisih se je videla Šlezija; na eni strani se je izgubljala v nedoglednih pruskih in poljskih ravninah, na drugi jo je mejil Praded v podobi neznatne krtine. V daljavi je bila razgrnjena vsa Hana kakor odprta zakladnica in še daleč čez Hano se je videlo do češkomoravskih mejnih visočin. Posebno čisto se je videlo na jug, na valaško hribovje, na Bele Karpate. Valaško nima po naših planinskih pojmihi visokih gor; vrh, ki se dviga 1000 m v višavo, je tukaj že orjak; nebotičnega sivega skalovja nima in vrhovi so do temena še porasli in plodoviti; pa razgled ni zato nič manj mikaven. V prirodi nas mika raznovrstnost in te je tudi v Belih Karpatih dosti. Dolgo mi je oko iskalo po teh hribih, kje bi bila točka, da bi po njej s pomočjo specialne karte mogel določiti kraje, ki so mojemu očesu še dosežni, in njih imena, pa nobene takšne točke nisem našel. Ni selišč, ni cerkev niti na hribih, dasi je pokrajina primeroma dobro obljudena. Na Kranjskem stoji na vsakem drugem hribu cerkvice, da je milo videti, tu pa na takšnem prostranstvu niti ene nisem videl. In kako dobra je cerkev na gori za orientiranje! Pa Valahi so bili praktični ljudje: svoje hiše so si stavili v zakotja, v kotline in doline, istotako tudi svoje večinoma lesene cerkve, in v teh so častili Boga, če niso šli kam daleč na

božjo pot. Toliko denarja niso imeli, da bi si postavili prešerno cerkev vrhu hriba.

V mraku sem prišel nazaj na Pustevno. V obednici sem dobil malo gostov. Izletniki so šli večinoma že popoldne v dolino, da se odpeljejo na svoje domove, ker drugi dan se jim je treba zopet vpreči v tedensko delo. Mene ni mikalo, da bi si iskal tovarišev in se komu pridružil; ako je človek na potu, si nabere dosti novih vtiskov in glava ima kaj razmišljati. In prijetno je človeku samemu: gleda takorekoč v svoje misli, zdaj resne in težke, zdaj malenkostne, površne in lahke. Davno pretekle reči se prikradejo od nekod iz zakladnice zavesti, ožive v spominu, se spoje s sedanjostjo in čudne slike tvori domišljija. Pri sosednji mizi je sedelo sedem mladih Čehov. Iz njih pogovorov sem uvidel, da so čez praznike napravili izlet na Ogrsko Slovaško in da se vračajo čez Radhošt nazaj na Hanaško. Glede na prihodnost Slovakov so prinesli iz Ogrske različna mnenja, pesimistna in optimistna. Spomnil sem se svojih šolskih let, mladega idealizma, kako sva gledala takrat z dobrim prijateljem na zemljevid Evrope, premikala meje državam, davala deželam svobodo, narodom staro pravdo, revežem kruha, zatiranim odrešenja; vsem narodom, ki so se nahajali na pisanem zemljevidu, sva vedela takrat za pomoč, le z Bolgari nisva vedela kaj začeti. Rada bi jim bila pomagala, pa zdeli so se nama tako zaslužnjeni in njih položaj tako brezupen, da je bilo bolešno o njih govoriti in misliti. Niti njih imena ni bilo na našem zemljevidu, ker Evropi so bili skoraj neznani. Podonavski vilajet se je imenovala njih domovina in njih prave meje so bile popolnoma neznane. In vendar je tudi ta narod dočakal odrešenja in danes je najčilejši na balkanskem polutoku in potrkal bi na carigrajska vrata, ko bi smel. To mi je prišlo na misel, ko sem slišal pesimiste Čehe soditi o pozabljenih Slovaki in tako zaslužnjelih, da je bolešno o njih govoriti in misliti. Čehi so pili melniško vino; tudi jaz sem pil melniško vino in vsi smo imeli razgreta srca. Dolgo sem sedel in v mislih sem se hudoval na one pesimiste Čehe, ki so sedeli pri sosednji mizi. Najhujši strup je pesimizem. Res, da v mnogem pretiravamo, čez mero se navdušujemo, mnogo upamo in pride nam prevara. Ali naj zato omahnemo, se vdamo bledemu strahu, leni nedelavnosti in vse morečemu brezupu? Ali naj zaradi nekaterih neuspehov bacnemo svoje ideale med staro šaro, pa naj pustimo, da strahopetci in izžiti filistri imenujejo naša stara gesla puhle fraze? Kaj velikega se ne da priboriti čez noč, tu je treba navdušenja, boja in žilavosti več rodov. Tu je od roda do roda treba klicati češki: Ne vdajmo se!

Drugo jutro sem se poslovil z idilno Pustevno. Pot me je peljala zopet po goli planjavi na vrh Radhošta. Nebo je kazalo le malo jasnih lis. Po dolinah je megla ležala semintam v ogromnih kosmih. Na kraju takšne kosme se je svetilo pod menoj v bečvanski dolini mesto Rožnov, kamor sem bil namenjen, da sedem tam na železnico in završim izlet. Ogledaval sem se, in glej, v sinji daljavi za menoj se rišejo slovaške gore, ki sem se včeraj zastonj oziral po njih. Od mogočnih mas visoke Tatre pa doli do ponižnih hribov nitranske stolice, segajočih s svojimi odrastki v podonavsko ravnino, ves ta gorati svet se je odprl mojemu strmečemu pogledu. Zdi se mi, da sem videl polovico Slovaške. Pa Slovaške ni, vsaj po ogrskem zemljepisju je ni, ker Madjari jo imenujejo vedno le Gorenjo Ogrsko, odrekajoč Slovakom vsako pravico do narodnega življenja. Niti olehčujočih solz jim ne privoščijo. Zato njih novine tako oprezno pišejo. Non licet esse vos — to je bilo najgroznejše poreklo, ki so je rabili Rimljani nasproti prvim kristjanom, in pod zaglavjem „Non licet esse vos“ so „Narodnie Noviny“ priobčile v začetku lanskega leta uvodni članek. In ker se na Slovaškem ne sme pisati o politiki, ki Madjarom ne ugaja, opisuje uvodnik pod onim zaglavjem vsa preganjanja, ki so jih trpeli prvi kristjani do Konstantina, dokler niso dobili pravice do življenja. Konec uvodnika pa je tak: „Kto čitaš, razumej, a kto nerozumie, Boh ho osviet a obmäkči tvrdé srdce, rozohrej zkrachlu dušu!“ Takšne prikrite solze tečejo Slovakom in jaz vsaj menim, da ne padajo na nerodovitna tla. Videl sem torej Tatro, iskal Krivana, pa nikakor nisem mogel najti njegove častitljive glave. Ko sem stal na vrhu Radhošta za kapelico poleg železnega križa, ki baje stoji na mestu, kjer je stal v paganskih časih kip Radegosta, mi je pokazal vljuden turist v mešanici tatranskih orjakov Krivana. Seveda se na toliko daljavo pokaže v drugačnem vidu nego od blizu s Považja. Sam bi nikakor ne bil mogel spoznati v tej sesedli gori znanca nekdanjih let. Ali se je res sesedel, ali nič več ne sklanja veličastne glave v Považje, ali so tudi njega podkupili Madjari in nič več ne bodri Slovakov? Dolgo sem stal na Radhoštu. Na severu Avstrije je ni gore, ki bi bil ž nje lepši razgled. Zapustil sem jo z željo, da bi jo še kdaj posetil.

Spustil sem se črez „Černo horo“ v Pobečvije. To je bila zares črna gora, ker zašel sem po njej tako temeljito, da nisem prišel v dveh urah v Rožnov, kakor so mi prorokovali in obetali. Izgubil sem pravo pot in kolovratil sem prek gozdov po velikih strmesnicah

in drčah navzdol. Tega drčanja nočem opisati, ker bi mi nemara kdo očital, da pišem turistovsko latinščino. Mudilo se mi ni nikamor, mladi gozdi so mi tako ugajali, da se mi je tožilo stopiti z njih kolovozov in zasek, vsepovsod se je zibala dehteča pozna spomlad. Čemu bi človek hitel iz takšnega razkošja, pazeč na zaznamke pogorskih potov! Bečvanske doline itak nisem mogel zgrešiti, saj je ležala vedno pod menoj. Ko sem stal naposled po dveurni hoji na cesti, ki drži z Ogrskega v Rožnov, sem izprevidel, da imam še dve dobri uri hoda do rožnega mesta. Šel sem po cesti kraj tiho šumeče Bečve po prijazni, zeleni dolini, ki redi mnogo govedi in ovac. Na vsej poti do Rožnova sem videl ob cesti po rebrinah in kotih posamezne ponižne valaške hiše z dosti skromnimi gospodarskimi poslopji. Vse to se šteje pod eno samo vas, ki se imenuje Bečva. Zaželel sem videti valaško hišo od znotraj. Na spašniku kraj majhnega pritoka Bečve je stala lesena hiša, kamor sem zavil. Da bi domačini ne mislili, da sem sumljiv in vsiljiv človek, ki bogve po kaj pride v hišo, sem si hotel pri njih kupiti mleka. Stal sem v tesni, vegasti veži, ki je bila obenem tudi kuhinja, ter gledal skozi odprte duri v izbo. Na čuden prizor sem naletel. Petero otrok, oboroženih z vejicami in šibicami, je skakalo v samih srajcah ter kričalo pred mizo v kotu. Miza je bila na obe vnanji strani zagrabljena s stoli, a pod njo se je valjala, preobračala, režala in renčala moška postava s sivkasto brado in svetlo plešo. In v tisto staro postavo so otroci s svojim orožjem v glasnem smehu bezali in drezali. „Co pak dělate, lidički boží?“ sem čudeč se vprašal med durmi. Otroci so se ozrli name ter ostrmeli. Strah, pomešan s smehom, je bil izobražen na njih rdečih, zdravih licih. Starček je prilezel izpod mize. Na moje ponovljeno vprašanje mi je odgovoril: „Igramo se. Ti otročaji so me prosili, naj jim predstavljam kakšno zverino v kletki, medveda ali volka. No, saj veste, otrokom je težko odreči. Ker zverinske kletke nimam, si jo pa pod mizo napravim.“ Otroci so se zakrohotali, jaz sem se smejal in starček se je posmejal, gledaje na mlado nedolžnost. Celo solza mu je kanila na nos, solza sreče in veselja, kakršnih sem še malo videl. Prinesel mi je mleka ter me povabil k mizi. Na mizi je ležala najnovejša številka časnika „Govedorejec“, ki ga živinozdravnik urejuje v Medrečju. Pogledal sem vanj, dasi o živinoreji nimam potrebnih pojmov. Kmalu sem se ga naveličal, pa sem gledal po izbi. Na steno je bila pribita lična, izrezljana omarica, polna knjig. Stopil sem k njej ter začel pregledavati knjižni zaklad. Starček je z zanimanjem sledil

mojemu brskanju. Povedal mi je, da so te knjige last njegovega najstarejšega vnuka, ki študira na gimnaziji v Medrečju, pa vsake počitnice prinese novo knjigo s seboj. Idealni dijaki še niso izumrli — sem si mislil, ko sem videl v omarici najnovejšo izdajo zgodovine Palackega. Na hrbtu dveh precejšnjih zvezkov pa se je v zlatih črkah svetil napis: Slávy dcera. Že dolgo nisem imel Kollarja v rokah. Čehi ga še vedno radi čitajo, ker ni boljšega pesnika narodne navdušenosti in slovanske vzajemnosti. Odprl sem knjigo ter čital:

Stokráte jsem mluvil, ted' už křičím
k vám, ó rozkydání Slávové!
bud' me celek a ne drobtové,
bud' me aneb všecko aneb ničím.

Hvala ti, Kollar, dosti si „prikričal“ slovanskemu narodu, četudi ne vsega! Kar more eden človek storiti, to si ti završil s polno mero. Pa še dosti bo treba govoriti in kričati, predno se „narod zlomkovitý, národ mnohohlavý“ otrese podedovane mlačnosti ter spozna — kakor ti praviš — da je gnilo, prazno in temno življenje hujše nego smrt. Na posebnosti valaške izbe sem čisto pozabil; pa saj jih tam menda ni bilo. Dolgo sem prelistaval Kollarja. Starček se je pohvalil, da se v njegovi hiši dosti čita, posebno po zimi; da bi to dejanski potrdil, si je nataknil velike naočnike na nos, prisedel na drugi konec mize ter vzel „Govedorejca“ v roke. Tako sva sedela v misli zatopljena: on pri svojih ovcah in kravah, jaz pri „razkidanem“ narodu. Zdajpazdaj sem poskusil mleko ter vprašal starčka kaj o njegovi živinoreji. Zvedel sem, da je hiša imovita. Starček je pripadal tistim ljudem, ki se radi pohvalijo, da so z življenjem umno in dobro gospodarili, ter radi razprostro nekaj obzor svojega minolega delovanja pred poslušalcem. Otroci z najino zabavo niso bili nič zadovoljni. Gotovo bi bili rajši videli, da me radovednost ni privedla v njih izbo, pa bi jim bil dobri ded še nadalje predstavljal zverino. Ko so izprevideli, da se nadležni gost ne gane izza mize, so se natihem pogovorili z očmi ter se igraje izmuznili iz sobe. Naposled me je starček dober kos ceste spremil. Spotoma mi je govoril o mlekarstvu svečano in važno ter mahaje z rokama, kakor bi pšenico sejal. Pod spašnikom, kjer se je pasla velika čreda belih in črnih ovac in so ga obsuli njegovi vnuki, se je poslovil.

Skoraj celo uro sem se zamudil v valaški hiši, in ko sem prišel v Rožnov, je bilo že blizu poldne. Rožnov se polagoma razvija iz kmečkega valaškega mesta v gosposko mesto. Vidijo se tu še lesene,

čedno pobeljene kolibe valaškega sloga poleg zidanih dvonadstropnih hiš in bogato opravljenih vil. Tudi za nasade in izprehajališča se je poskrbelo, ker v poletnem času prihaja sem mnogo tujcev letoviščnikov in pa takih, ki so bolni ne vem za čim, pa se tukaj lečijo z mlečnimi izdelki. Okolica je krasna: vsa v zelenju in gozdih. Čakaje vlaka, sem popoldne zabredel preko košatih nasadov do zelene Bečve. Na vodi je pralo mlado dekle ter popevalo. Slišal sem njen tanki glas, ki je pel: „Ne trat' pro mene rožmarinu zeleno — ani ružu črvenno —“. Postal sem pod vrbo, da bi poslušal. Takrat je drdrala mimo mene po cesti svetla kočija, v kateri sta sedela dva rdeča, debeluhasta gospoda. Dekle se je ozrlo, zgenilo in umolknilo. Srdito je zablisnilo njeno oko po meni in po kočiji, češ: Čemu me motite, samopašniki; jaz moram trdo delati in gazim po blatu, a vi se redite in lenarite in pohajkujete na naše stroške in ne veste, kaj bi z dolgim časom! Takšno grenko očitaneje sem bral v njenem jeznem pogledu. Tiho sem se pobral izpod vrbe ter se napotil na postajo. Spomnil sem se, da se v svojih mladih letih nisem brezdelno potikal po svetu, da sem sam gazil po velikem prahu, a mimo mene so drdrale leskeče kočije; sovražil in zavidal nisem nikogar, ker včasih je gotovo več nesreče in nezadovoljnosti sedelo na onih kočijah nego v mojem srcu.

Dve poti.

Pot je med bore, med črne,
kjer mir in mraz,
spomin težak,
kamor korak se obrne.

Misli me tam spremljevale,
otožne vse,
nadložne vse,
belega dneva se bale.

Pot je med breze, med bele,
kjer solnca svit
je v listju skrit,
šepet govorice vesele.

Sanje tam šetale z mano,
igrale se,
smijale se,
rožice spletale z mano.

Vida.

Izgubljeni sin.

Vesela zgodba. Spisal Makso Mak.

(Dalje.)

družbo je prihajala vedno večja živalnost in boljša volja. Posebno oberst Udrihovič je kar besnel od veselja in razposajenosti, uganjal je burke, pravil smešnice, da ni bilo smehu konca ne kraja; rezgetal je kakor žrebec in posnemal glasove najrazličnejših živali, v onomato-poetiki je bil nedosežen mojster. Naposled je prinesla Fančka dve dolgi kuhalnici in ju položila pred obersta:

„Gospod oberst, še bobnarja!“

„Bravissimo, Fančka! Gospod oberst, bobnarja, bobnarja . . .“

Oberst si ne da reči dvakrat, vzravna svojo orjaško postavo, si zasuka košate brke in izvali izza mize svoj ogromni trebuh; na glavo si dene po strani staro infanteristovsko kapo, ki je nalašč za ta slučaj visela za vrati; vzame kuhalnici, stopi sredi sobe in potrese parkrat s trebuhom, da je bilo videti, kakor bi imel res nekaj bobnu podobnega privezanega spredaj. S kuhalicama si začne bobnati po trebuhu in z grmečim glasom tako imenitno posnemati ropotanje bobna, da ni mogel Kolaček v stranski sobici nikakor uganiti, ali ima res boben ali ne. Oberst korači tako bobnajoč parkrat gori in doli, se ustavi sredi sobe in zapoje v poskočnem marševem taktu:

Ko padajo za dom junaki,
vihra po polju bojni šum,
stoji le mladi bobnar mirno
in bobna fantom na pogum.

Refrên:

O! jaz sem bobnar bambrbam,
ki bobnati na boben znam,
juhé,
pa na srce!

Ko mine boj, pa bobnar vzame
najlepšo devo za ženo,
da pridno bobenček nosila
odslej namesto njega bo.

O dobri vi ljudje, nositi
na svetu mora pač vsakdo:
ta križe in težave same,
a bobnar bobenček samo!

Po vsaki kritiki je koračil oberst po sobi in zaropotal tuš; marširal in pel je tako izrazito, da je napolnil vso okolico z marševim taktom: srca poslušalcev so utripala po njem; nihalo ure in celo brenčanje muh po zraku se je slišalo ritmično; Kolaček je imel sploh samo ta občutek, da vse maršira okoli njega. Oberst mu je neskončno ugajal; radost v glavni sobi je razigrala tudi njega, praznil je že tretji pollitrček, venomer je ponavljal in kimal z glavo: „To je zabava, to . . .“ Vdal se je popolnoma veselemu trenutku in kar plaval v veselju; pozabil je vse: čemerne Cecilije, Jurja in komisarja. Pogleda ni mogel obrniti od brhke krčmarice, z očmi je spremljal vsako njeno kretnjo:

„Pa res ni napačna ženica. Kako se ti suče med starimi gospodi in kako jo imajo vsi radi . . .“

„Gospoda moja, prosim, silentium,“ zagrmi oberst Udrihovič in potrka na kozarec, „ura je odbila sedem in prišel je čas, da se poslovimo od naše lepe, ljubljene Fančke. Gospoda, pri Kraljevem Gradcu sem stal; kakor ognjeniki so bljuvali na nas pruski topovi, ali nobena krogla ni hotela preluknjati tega srca, nobena granata butniti ob to čelo. Gospoda, niso mi mogle do živega krogle iz pruskih topov, ali zdaj so prišla stara leta, prišla je starost . . . Vsi čutite, kaj se to pravi: starost. Mladi svet okrog nas cvete, se veseli, a za nas se ne brigajo, kakor bi jim bili odveč, kakor ne bi več spadali k temu svetu . . . In vendar nas je našla starost samo v službi dolžnosti . . . In gospoda, če je človek sam s takimi občutki!? In zdaj na stara leta mi prihajajo večkrat taki trenotki, ko obžalujem, da mi ni krogla preluknjala tega srca, da mi ni granata iz pruskih topov butnila ob to čelo. Življenje je lepo samo dotlej, dokler si mlad. Gospoda, samo nevarnost je tisto, zaradi česar je vredno živeti na svetu. A mi starci, mi penzionisti, invalidi moramo prepustiti vso nevarnost mladim . . . Ali vendar ne bi rad očital kroglam iz pruskih topov. Tudi v njih, gospoda, tiči višja modrost. In kaj pravi ta modrost? Da se enkrat na nas izpolni tisto, o čemer pripovedujejo pravljice . . . Studenec, iz katerega pijejo starčki mladost! Gospoda, „pri Štajerki“, pri naši lepi Fančki — Fančka, samo en poljub, drugače ne morem naprej! — torej tisti čudodelni studenec, da, studenec, gospoda — kaj se muzate, gospod doktor? — tisti studenec namreč, o katerem pravijo pravljice, da se iz njih pomlajajo starci — Fančka, še en poljub, potegni mi pravo besedo z jezika! — Gospoda, Fančka je tisti studenec, Fančka, natoči mi čašo! — Fančka je vir naše pomlajene starosti, ona je solnce, na

katero hodimo mi starci gret svoje kosti, ob katerih so glodale zaman krogle iz pruskih topov. Zato, gospoda, dvignimo hvaležno čaše: Bog živi studenec naše stare mladosti, našo Fančko, naše solnce, naše vse!"

Oberstova napitnica — čeprav nekako čudna — je genila vso družbo; iz nje je govorila res globoka hvaležnost, staremu generalu Kacijanarju so prišle celo solze v oči in ves blažen je trkal s Fančko.

"Škoda samo, da ni bilo tudi mojega prijatelja majorja Du Pina; revež je bolan," potoži general krčmarici.

"Kar nič ne skrbite zanj," reče mu zaupno Fančka, "gospod general, tudi njemu se godi dobro. Po dekli sem mu poslala pišče in litrček vina . . ."

"Vi, vi," jo pokara dr. Prašek, "major Du Pin je moj pacient. Ta bi bila lepa, da bi mi ga vi spravili pod zemljo, a kriv naj bi bil jaz."

Ko ga krčmarica začudeno pogleda, pristavi zdravnik hudomušno: "Nič se ne bojte, Fančka, samo nedolžen katarček in za katarček ni boljšega zdravila nego vaše vince in pišče . . ."

"Fančka, ti si dobro dete," ji reče spet general.

"Ali, gospod general," ga prijazno zavrne krčmarica, "to je vendar moja dolžnost, da ne skrbim za svoje goste samo ob zdravju . . ."

"Fančka, ti si res dobro dete," ponovi general in jo zaljubljeno prime za roko.

To Kolačku posebno ugaja, in ko vidi, kako ljubeznivo se poslavlja mlada krčmarica od starih gospodov, vzdihne nekako otožno: "Zakaj se pravi moji ženi Cecilija, zakaj ne Fančka? Vse Fančke so nebeške ženice . . ."

Krčmarica prinese Kolačku četrti pollitrček in prisede k njemu:

"Moj Bog, kako sem se ustrašila! Mislila sem gotovo, da je potres. Hvala Bogu, da samo ni nesreče. Gospod, kako vam ugaja moje vince?"

On začne hvaliti in kar najti ne more prave besede, da izrazi svojo zadovoljnost. Takoj njena prva beseda mu je vzbudila zaupanje; nje cela prikazen, okolica, ta prijazni, varni kotiček, vse to se mu je omililo na prvi hip, razvezal se mu je jezik in začel je veselo čebljati.

"Gospod je najbrže vdovec, ker nosite črno kravato in črne naočnike; odpustite, da sem tako prosta . . . To je hudo, kaj ne?" Mlada krčmarica je bila prepričana, da je Kolaček eden izmed snu-

bačev, ki so prihajali dan na dan. Čemu bi se bil sicer tako praznično oblekel? To vprašanje spravi Kolačka v zadrego, da sramežljivo zardi, a vendar se ne more ubraniti nekemu prijetnemu čuvstvu, neki prijetno ščegetajoči izkušnji.

„Zakaj bi bilo to hudo?“ vpraša nesigurno in sam se začudi svoji predrznosti.

„O, gospod, to sama čutim, kako je to hudo. Tudi jaz sem vdova. Sama voditi gospodarstvo, sama nositi skrbi, o, to je hudo.“

„Pa vam ne bi bilo treba, saj ste še mlada, lahko se zopet omožite in . . . Sicer pa, dovolite, da odložim naočnike, danes tako nekako . . . sicer mi ne delajo nikakih težav . . .“

„Ali prosim, gospod,“ se nasmehne krčmarica, „saj je dosti, če ste vdovec, čemu bi še nosili to črno strašilo? Tako, tako! Prej sem se vas kar bala, tako strog ste bili videti.“

Kolačku se zazdi, kakor bi ga pobožala in pogumno nadaljuje:

„Veste, gospa, tudi nisem navajen, da bi imel tako razmršene lase. Prosim, ali imate kak glavnik?“

S to prostodušno odkritosrčnostjo se ji je Kolaček mahoma prikupil, urno je skočila po glavnik in mu ga šegavo ponudila:

„Dovolite, gospod, da vas jaz počešem, to znamo me ženske bolje . . .“ Kolaček mirno obsedi in zatisne oči, ko začuti nje brskajoče prstke na glavi.

„Zdaj se pa pogledjte v zrcalu, zdaj ste mož . . . Vidite, to je vse radi tega, ker nimate ženske . . .“, ga poredno podraži Fančka.

„Bo že, bo že; torej najlepša hvala . . .“ zamomlja Kolaček, ogledujoč se v zrcalu. Na tihem pa ni bil nič kaj zadovoljen, kajti mlada krčmarica mu je napravila čudno frizuro, njemu se je videla fantovska. Kaj poreče doma Cilka?

(Konec prih.)

Solze.

Ko pred oltarjem božja luč gorela
je tebi moja duša noč in dan;
ponižne prošnje usta so drhtela,
a prošnje vse so bile ti zamen.

Ljubezni moje nisi ti spoznala,
drugemu dala svoje si srce,
in da plámen, ki si ga v prsih vžgala,
bi vgasnil — dala meni si solze.

Alojzij Gradnik.

Položaj žene v različnih oblikah družine.

Spisal R. Perušek.

(Dalje.)

ako važen kulturni napredek je bila uporaba ognja. Kako so ljudje prišli do uporabe ognja, ni naša naloga razpravljati; konstatirati pa moramo, da je bil ogenj velike važnosti, ker je bil po noči obramba proti divjim zverem in sovražnikom pa tudi proti zlim duhovom, ki se klatijo po noči okoli človeka; saj pri luči se nikdar ne prikazujejo duhovi. Zato je prvotni človek smatral ogenj za božanstveno stvar, ki jo je treba skrbno čuvati. Čeprav torej ni nikakor težavno, napraviti ogenj s kresanjem ali z drgnjenjem dveh suhih kosov lesa ali z vrtanjem, so vendar prvotni rodovi vsega človeštva silno gledali na to, da ogenj ne ugasne. Kjerkoli plapolala ogenj, tamkaj je prvi začetek naselbine, kjer živi zbor ljudi, katere je zvezala ali spolna nagnjenost ali pa skupna kri, tu vlada mati, gospodujoča žena. Mož mora na lov, žena pa vzdržuje z otroki ogenj, ki čuva pred divjimi zvermi in duhovi in ki ogreva zmrzle, utrujene ude vrnivših se mož. Ta prva stopnja človeškega selišča in njegove trajnosti je po narodi skrb žene. Delo in veljava žene sta enakomerno rasli z uvedenjem ognjišča. Ogenj na ognjišču pa je treba čuvati, ker je njegova korist v kulturnem napredku bila očitna in se je smatral za božji dar. — Kakor žena kot čuvarica domačega ognjišča, so čuvale vestalske device pri Rimljanih večni ogenj kot simbol državne združbe in večna luč v naših cerkvah je isto tako spomin na domače ognjišče, ki zbira vse istovernike. Ogenj je bil simbol združenja. Rimski rek „aqua et igni interdicere“ pomenja: komu porabo ognja in vode prepovedati, t. j. iz dežele ga izgnati. —

Ko si je človek poleg ognja pripravil tudi glinasto posodo, domislil se je tudi kuhanja. Tudi ta gospodarski napredek se je izvršil v področju žene. Kuhanje je bila odslej naloga žene, mož pa je imel od tega korist. Nedvojbeno je iznajdba kuhanja premenila rastlinsko hrano in ugodno delovala na gojitev rastlin, obenem pa zadala in naprtila ženi novo breme. S tem pa je končana vrsta ženskih pridobitev v kulturnem napredku; vse ostale pridobitve so osnovane na širši organizaciji, kateri je stopil na čelo mož. V kategorijo teh poznejših pridobitev spadajo iznajdba užitkov

(medice, piva, vina, tobaka itd.), udomačenje živali, pridobivanje maščob (olja, masla), iznajdba obleke. — Lovci so se najpreje oblačili v posušene kože, iz katerih so na različne načine odpravili maščobo in mezdro; pri tem poslu so pomagale ženske možem in pri Eskimovcih so znale ženske na sedem načinov strojiti kože in krzna. — Pletenje jerbasov iz drobnega protja je dalo tudi povod „tkanju“, ki se še dandanes pri nekaterih črncih vrši brez statev, s samo roko. Snovalnica ali čolnič ni nič drugega kot uporaba šila in igle pri tkanju. — Izdelovanje tkanin je bilo mogoče le potem, ko so ljudje spoznali gradivo, iz katerega se dajo napravljati. To gradivo dajejo razne rastline (kokos, papirus in konoplja), ali pa živali (volno). Kako se je jela izdelovati volna v razne tkanine, je dosedaj celo neznano; pač pa vemo, da je izdelovanje platna ženski posel. Edino pri starih Egipčanih so, kakor pripoveduje Herodot, tkali možje, drugod pa povsodi žene. Vzrok, da je bilo v tej stvari pri starih Egipčanih drugače nego pri vseh drugih narodih, je menda ta, da so bili prvotni prebivalci, možje in žene, v Egiptu poljedelci ter da jih je potem podjarmil narod, ki je edini imel živali, od katerih se dobiva volna. Pri drugih narodih so žene spočetka izdelavale lan in konopljo samo zase in šele pozneje so jeli moški se oblačiti tudi v platno. Evropski Grki starega veka so smatrali platneno obleko za mehkužno ter so rajši nosili volneno. —

Moške pridobitve so v materialni kulturi človeštva tudi uporaba kovin, trgovstvo in brodarstvo.

Da je sodelovanje žene bilo важно in pretežno pri uvedbi krasil in da je še dandanes v tej stvari delovanje žene pretežno, mi menda ni treba dokazovati. To se razvidi tudi iz tega, da obešajo žene kot konservativnejši del človeštva celo pri nas nakite na golo telo, dočim so opustili moški ta starejši način kitenja, ki rabi še necivilizovanim narodom. Žene si še sedaj rade rdečijo in belijo lica, polagajo na obraz lepotila, obešajo v ušesa uhanes ter kitijo prste in roke in vrat z različnimi okraski, si pletejo umetno lase itd.

Kakor je bila skrb žene čuvati ogenj, tako je bila tudi njena skrb zidati stanovanja in tudi tu je treba konstatirati veliko udeležbo žene pri kulturnem delu. Prva graditeljka je bila žena; v njeno področje je spadala hiša. To nam svedoči še dandanašnji običaj pri Eskimovcih. Septembra meseca začenja Eskimovka graditi nestalno hišo iz kamenitih ograj, ki jih zamaže z zemljo in rušami, pokrije pa z lesom, katerega je priplavilo morje, in po vrhu lesa naloži rese in ruše. Po leti pa napravijo šatore iz razobešenih kož. Tudi

šatore gradi žena, in kadar nosijo kamenje, da bi se jim hrbtenjača zlomila, gledajo jih možje povsem hladno, piše neki potnik, ki je posetil Eskimovce. —

Tako je torej mati razvila siromašnejše, ali sigurnejše pridobivanje rastlinske hrane. Mož pa je šel s svojim nespretnim orožjem na lov. Mati z otrokom ni mogla iskati nevarnosti, mož pa je ugodil svojim željam, izpostavljaljoč se nevarnosti. Mati je čuvala ogenj in hišo, ona je postala čuvarica ognjišča in utemeljiteljica hiše ter središče vsega stremljenja po stalnosti; mož pa je blodil nestalno za divjačino. V tej borbi pa so se ojačile njegove moči; izboljšal si je tudi svoje orožje ter se je zavedel svoje pretežnosti. Tako je stopal dalje. Naučil se je krotiti živali ter jih gojiti, da se jih more poslužiti, kadar ga je volja. Sila, s katero je odbijal vse napade od svojih živali, je vzbudila v njem pojem „lastnine in svojine“. Ta misel gospodstva ga je pobudila, da si je ustvaril novo, jačjo in trajnejšo organizacijo. On, kot gospodar hiše, si je podvrget žene in otroke ter utemeljil novo obliko družine, ki se ne naslanja na materinsko pravico, nego na očetovsko pravico, ali bolje rečeno, gospodarsko. V tej veliki družini so mu bili vsi podložni, ne samo žena in deca, nego tudi vsi oni, katere si je v boju podvrget ter pridobil kot delavne sile. Očetovska pravica, po kateri je vladal „očak“ v družini, ni bila utemeljena v sorodniškem razmerju. Rimljani so jo imenovali „familia“. In Slovenci imenujejo „družino“ ne samo krvne sorodnike nego vse one, ki delajo skupno ter se pokoravajo „očetu“, ki pa nima tega imena zaradi krvne zveze s člani družine, nego se imenuje tako kot načelnik in gospodar te družbe. Šele pozneje se je razvil ter dobil večjo veljavo nazor, da je oče naproti detetu svojemu v istem razmerju kakor mati; šele mnogo pozneje se je razvilo v očetu ono čuvstvo do svojih otrok, katero je bila priroda v materi mnogo preje vzbudila in vzgojila. To razmerje najožjih členov, ki so si v genealoški zvezi, je novejša mnogo mlajša oblika družine pod očetovsko oblastjo. Prvotno je bila družina pod očetovsko oblastjo sestavljena iz več družin mlajše oblike, ali te družine niso bile ravnopravne, nego stara družina si je prihranila vse pravice in nositelj je bil teh pravic „očak“ ali „patrijarh“. Na tem temelju stare družine pod očakovsko oblastjo, ki ni obsegala samo neposrednih potomcev, nego v kateri so bili vsi podložniki skupaj družina ter vsi skupaj posest neomejenega, absolutnega očaka, so se razvile poznejše človeške organizacije, in tudi sicer tako velikanskega pomena, kakršne so n. pr. azijske države in rusko

cesarstvo. Na ta način se je najenostavnejša organizacija razširila preko neizmernih zemljišč. A da je mogel vladati vsem oddaljenim članom svoje družine, zato si je postavil očaj namestnike, ki so poslušali, govorili in delali, kamor ni moglo segati uho, oko in roka očakova, v njegovem imenu. Karkoli se je godilo v takih organizacijah, to se je godilo v imenu očetovske oblasti; vsi vplivni ljudje so bili samo orodje njegove volje. Njegove razsodbe niso bile vezane na določena pravila, vsaka naredba očakova je bila zakon; očaj je bil slednjič živa posoda enotnega silnega pradedovskega duha in tako nekak pozemeljski bog. V njegovih rokah je bila spojena vladarska, sodniška in svečeniška sila. Vsa država je bila imovina očakova, s katero je upravljal, kakor se je njemu ljubilo. Iz te organizacije pa so se sčasoma zasnovele različne druge s tem, da se je očaku priznalo nekako božansko oboževanje, dočim so njegovo posvetno oblast si prisvojili njegovi namestniki. Tako je v Tibetu „Dalai lama“ samo oboževano bitje, nedotakljivo, a vlado imajo v rokah duhovniki. Tako so bili pri Merovingih poleg kraljev njih majordomi, ki so imeli vso posvetno oblast; tako je bil v Japanu poleg cesarja (Mikada) njegov „sjogun“ ali „tajkun“. Pri drugih narodih je ostala kralju samo še svečeniška oblast in zato so nazivali Atenjani svojega uradnika, ki je imel verske stvari upravljati, „kralja“ (ἱερωὺς βασιλεύς) in Rimljani so imeli svojega „rex sacrificulus“, ko že davnaj ni bilo več absolutnega kralja.

Ko so se narodi stalno naselili, se je razvila pri njih druga organizacija. Smatrali niso več soseda za sovražnika, nego izkušali so se dogovoriti, da so razne družine občevala med seboj. Načelniki različnih rodov so se domenili med seboj o miru, ki naj bi čuval osebe in imetek. Med predmete, katere so si ob stari organizaciji posamezne družine siloma otimala, so bile tudi ženske; sedaj je stopilo na mesto otmice (t. j. silne odvedbe) zamenjavanje ali kup (commercium in connubium). Dočim je bil ob stari organizaciji ves imetek lastnina očaka, se je sedaj razvil pojem zasebnega imetka. Nihče se sedaj ni smel vtikati v last drugega, ker je njegov imetek čuvalo novo sodišče, izbrano iz poglavarjev podednih družin. To je bilo „starejšinstvo“, ki ga nahajamo pri Rimljanih pod slavnoznanim imenom „senatus“. —

Iz te organizacije se je razvilo ali ustavno kraljestvo, ker so različne družine želele, da bi se njih edinstvo sankcioniralo s častitljivo starodavno avtoriteto. Ta monarhija je bila ali tako ustrojena, da so si načelniki družin izbirali kralja, ali pa se je določilo, da

naj postane ta čast dedna. — Drugo pa je zopet v kakem razmerju so bile odslej ona družina, iz katere so se izbirali ali po dednem pravu si nasledovali vladarji, in pa ostale rodbine. To je bilo zavisno od pojma, katerega je imela „posest“ tedaj, ko si je prisvojila ena družina vladarsko oblast. Ako je bilo zemljišče pred uzurpacijo nedeljena posest stare družine, potem si je prilastila vladarska družina vso posesti in ostali ljudje, četudi so bili nekdanj v rodbinski zvezi z vladajočo novo družino, so ostali brez posesti in so bili torej „hlapci“; gospodarska družina si je prisvajala vso kazensko pravico, in to so potem, kakor tudi zemljišča, poklanjali svojim zaslužnim pomagačem, ki so postali njih vazali in fevdalci (to je fevdalizem srednjega veka).

Najnovejša oblika društvene organizacije pa je organizacija v novem svetu, kjer so se poizgubili vsi ostanki stare oblike, ki se nahajajo še v Evropi. V teh organizacijah ni nobene izvoljene družine s posebnimi pravicami; niti se ne smatra vladar za posvečeno osebo niti ni znano tlačanstvo in suženjstvo, ki cvete v tej ali one obliki še v večini evropskih držav. —

Sedaj se hočemo ozreti na najstarejšo obliko družine. Da bi bili kdaj ljudje tudi na najnižji stopnji človeške izobrazbe živeli brez vsake društvene organizacije, ne moremo trditi. Vsaj nas ne upravičuje nobena zgodovinska činjenica sklepati kaj takega in tudi dandanašnje razmere pri najmanj kulturnih narodih niso take, da bi smeli sklepati o kaki dobi, ko so bili ljudje čisto brez vsake organizacije. Še celo živali so društveno organizirane. Tu seveda ne mislimo onih društev, katera snujejo živali najnižje vrste in ki niso drugega kot kup individuvov na enem mestu. Živali, kakor n. pr. ribe in amfibije, ki takoj, ko se iz jajca izležejo, najdejo same svojo hrano ter so zaradi velike množine varne pred pogubo, ne snujejo nobenih organskih zvez. Pač pa se nam kažejo pri različnih nižjih živalih tako čudovite organizacije, da moramo strmeti, ako jih pobliže pregledamo, n. pr. pri čebelah in pri mravljah. V sredini teh organizacij pa je vselej skrbnik za življenje ženske bitje, in sicer matica. Moške živali v teh organizacijah igrajo čisto podrejeno ulogo. Vso skrb za hrano in za naraščaj imajo ženske čebele in mravlje. Matica je osnovateljica čebelske ali mraveljske države, za hrano in za stan ter za vzgojo mladine pa skrbe vse ženske živali istega roja.

Pri višjih živalih pa je zopet mati središče omejene organizacijske skupine, ki pa ni tako trajna, kakor je organizacija čebel ali

mravelj. Mlade srne žive v družbi svoje matere, dokler niso sposobne iskati si same svoje hrane. Ali te živali poznajo poleg družbinske organizacije z materjo na čelu tudi še družbinsko organizacijo, ki nima namena samo vzrediti mladičev, nego skrbeti za varnost starcev pri njih podjetjih. Take skupine pa so pod vodstvom najmočnejše moške živali, n. pr. jelena, srnjaka itd. Pri zvereh pa so take organizacije, posebno pri slabejših živalih, n. pr. afričanskih hijenah, v navadi. Ta dva principa organizacije pa se lahko tudi kombinujeta. Pri nekaterih živalih se ločijo vse moške živali od ženskih in mladičev; pri drugih skrbi tudi moška žival za hrano in vzgojo mladičev, kakor n. pr. pri ptičih, kjer često valita samec in samica, ali pri zvereh, kjer skrbi samec vsaj za hrano mladičev. Ti primeri iz živalstva nam kažejo, da je skrb za mladiče, instinkt lastne ohranitve povod, da se celo brezpametne živali družijo v organizovane družbe.

Ker je človeško dete bolj nego katerikoli živalsko nespretno ter potrebuje pomoči, zato je ta slabost deteta, ki si ne ve pomagati, vzrok onih intimnih odnošajev med materjo in detetom; kajti samo mati je sposobna rediti in vzgajati svoje dete. Zato pa je na tej stopnji prvotne organizacije mož ne samo ne prirejen, nego podrejen član. Še dandanes so Eskimovci narod, ki ne pozna poljedelstva in kjer nimajo nobenih sredstev, da bi nadomestili pri detetu v nežni dobi materinsko hrano. Ker ne prenaša deteta želodec mastnega mesa tulenjev ali morskih psov in ker nimajo za materinsko mleko nadomestila, zato prenašajo matere vedno svojo deco s seboj celo pri delu ter jo doje tri do štiri leta. Ker pa so v takih razmerah v pradobi vsi ljudje živeli, zato si moramo misliti, da je bila taka hranitev pri prvotnih ljudeh splošno navadna. Ako je moral tak otrok mesto odstopiti drugemu mlajšemu bratcu ali sestrici, še predno je bil sposoben njegov želodec prebavljati hrano odraslih, je često podlegel tej nepriliki in poginil. Zato so si izkušali ljudje življenje olajšati s tem, da so deco svojo ubijali, navada, ki še zdaj živi pri nekaterih divjih narodih in ki je celo v civilizovani Evropi prestala šele v dobi rimskih cesarjev, ko je krščanstvo prišlo do veljave. Vendar pa je priroda skrbela, da je vsadila materi ljubezen do deteta tako, da se žrtvuje mati za dete. Da se je to omogočilo, to je, da materi ni bilo treba odstaviti pred časom deteta zaradi drugega deteta ter ga tako izpostaviti preteči smrti, morala se je žrtvovati svojemu detetu ter se vzdržati toliko časa občenja z možem, dokler si ni moglo dete samo iskati hrane ter se čuvati. Samo materinska ljubezen je bila dovolj jaka prenašati tako žrtev in samo ona je bila

sposobna utemeljiti trajno družinsko zvezo med materjo in detetom, ker oče se ni čutil prisiljenega prinašati isto žrtev kakor mati. —

Ker je mati hrapila in negovala nerazmerno dalje časa svojo deco negoli katerakoli žival, zato ni mogla nikdar pozabiti vseh žrtev in vse ljubezni, katero je izkazala deci: dete ji je bilo del telesa in duše. Pa tudi dete, ki je vzraslo ob neposredni negi materini do one dobe, ko je moglo spoznati materino ljubezen in svojo odvisnost od nje, je moralo čutiti hvaležnost ter ji vračati ljubezen. Zato je tudi divjakom ime in spomin na mater globoko v srce vtisnjen in čim priprostejše so razmere, tem globokejši je spomin.

V tej organizaciji je bila mati vzdrževaljica mirujočega, stalnega elementa; mož pa je bil nestalen. To nasprotstvo v fizioloških svojstvih izkušajo dandanes izbrisati; ali ona stara doba ni poznala drugega kot nasprotstvo, ki je bilo tem jačje, ker se žena ni mogla udeleževati pridobivanja one hrane, ki je silila moža svojo željo za mesom zadovoljiti z lovom. Ona se je morala zadovoljiti z rastlinsko hrano, do katere se je mogla veliko lažje dokopati.

To razliko med materinsko družbo in med moško zvezo, ki se je vršila z namenom, da se olajša lov na divje zveri, potrjuje tudi prvotni nazor o sorodstvu. Znak sorodstva je bila izključno enakost krvi. Prvotni človek je poznal samo krvno zvezo s svojo materjo in zato je tudi smatral edino razmerje svoje do matere in njenih sokrvnikov za sorodstvo. Tudi moški so se vezali med seboj v družbe zaradi lova, ali te družbe niso bile osnovane na principu sorodnosti, ker si tedanji ljudje niso mogli misliti rodu brez ženskega bitja kot posrednika. Zveza matere in otroka je bila torej ona klica, iz katere se je razvila družinska organizacija. Ta organizacija je dandanes le zelo redka prikazen pri nekaterih plemenih nizke kulture, tem česče pa jo srečavamo v običajih in navadah, v zgodovini in pripovedki ter v mitologiji.

(Dalje prihl.)

Spomladi.

Ġrez poljane pripihljali
meiki so vetrovi;
željno so jih že čakali
majevi cvetovi.

Koprneče so vzdrhtele
v gaju cvetke zale,
lilije nedolžnobele
ž njim so šepetale . .

Budislav.

Morje.

Spisal E. Kristan.

VI.

a Trsatu nad Reko je bila poroka. Slavkin oče je bil že v pokoju in se je bil preselil na Reko. Najrajši bi bil šel v Zagreb, v to „veliko mesto“, ki ga je bilo naredilo skoro blaznega, ko je bil prvič in zadnjič tam. Ali preveč je bil vaju morja in zato je odločil, da užije svoj počitek na Reki, kjer je imel tudi nekaj prijateljev iz domačega kraja.

Veljko je bil že poročnik na veliki ladji „Adriji“. Enkrat je bil že na njej v Ameriki. Sedaj se je zopet vrnil z daljšega potovanja. Njegovi starši so želeli, da bi bila poroka doma in Slavkin oče bi se jim bil vdal, kajti to bi bilo res bolj primerno šegam. Ali Slavka se je glasno protivila. Njej se je zdelo grozno, da bi jo vsi tisti znani ljudje gledali, ko bi šla v cerkev in iz cerkve, pa bi delali opombe o njeni obleki, o njenih očeh, o vencu na njeni glavi, o njeni bledosti in o vseh mogočih rečeh, ki jim niso prav nič mar. Njej bi bilo najljubše, da se ne meša nihče v to stvar. Komu je pravzaprav mar njena sreča? To je strašno! Kakšnega srca so ti ljudje, da ne razumejo, kako trgajo vso tiho poezijo, kako preganjajo tajno blaženstvo, kako profanirajo svetost neizrečenih občutkov dveh srečnih oseb s svojimi pogledi, s svojim šepetanjem, s svojimi čestitkami, s svojo navzočnostjo? — Ako že ne more biti povsem na samem, brez ljudi, naj jih bode vsaj malo, prav malo, kolikor mogoče malo.

Tako se je vršila poroka pri frančiškanih na Trsatu. In potem sta šla oba takoj na ladjo. Samo starši so ju smeli spremiti, a po kosilu so se tudi poslovili.

Parnik „Bakač“ je bil namenjen v Aleksandrijo. Slavka je hotela imeti vsekakor ženitvansko potovanje po morju. Veljko je dobil dopust in sedaj sta bila na ladji, ki ju naj popelje v čudno deželo faraonov in piramid.

Kapitan na „Bakaču“ je bil štiridesetleten mož zanimive vnanjosti: velik, plečat, širokih prsi. Ogoreli obraz je bil obdan z dolgo, obilo črno brado, v kateri se je čudno svetilo nekaj belih nití. Črni lasje so bili še gosti in precej dolgi, kodrasti. V temnih očeh, glo-

boko ležečih pod visokim, z dvema poprečnima gubama prevlečenim čelom, je bleščalo nekaj energičnega, kar je še bolj izražal orlov nos, ki je bil videti, kakor bi bil malce malce na desno pomaknjen. Dolgi brki so se izgubljali v bradi. Ko so Slavkini in Veljkovi starši odšli, se je tudi kapitan poslovil s svojo kakšnih pet let mlajšo, simpatično soprogo in z desetletnim sinom. Žena ga je vprašala, ali ladja že odpluje. On je na kratko odgovoril, da šele v dveh urah, ali sedaj je dela na ladji, pa ne more rabiti tujih ljudi tukaj. Žena je z otrokom odšla in ostala na molu, dokler ni ladja odplula.

Z jarbola so sneli modro zastavico z belimi četverkotnikom v sredi, parna piščal je zatulila. Na ladji je bilo vse živo; kapitan je stal na svojem mostiču liki soha in zapovedoval sedaj strojevodji, sedaj krmarju, sedaj mornarjem. Most, ki je spajal ladjo z molom, so že odstranili. Dvigali so težko sidro; debela veriga, na kateri je bilo pripeto, je hreščala; nekateri mornarji so vlekli debele vrvi na ladjo. Vijak in krmilo sta neprenehoma delovala. Voda je šumela pod stenami plavajočega velikana, ki se je počasi pomikal od kraja, tako počasi, da ni bilo niti opaziti njegovega gibanja. Šele ko je bil že nekoliko metrov odmaknjen, je bilo poznati, da že odhaja. Med gručami na pomolu zbranega ljudstva je ostala tudi kapitanova žena ter mahala z belim robcem. Kapitan pa se je jedva zmenil za to. Iz Aleksandrije je bil „Bakač“ namenjen v Carigrad, v Smirno, Bender Abas, v Bombay in Nagasaki . . . kapitan je vedel, da ostane več nego osem mesecev od doma . . . Na obrazu mu ni bilo čitati, da bi se težko poslavljaj.

Hitro je bil „Bakač“ dobrih petsto korakov oddaljen od obrežja. Njegov gigantski trup se je začel obračati, kakor bi se hotel vrniti k bregu. Ali bil je samo manever, da je prišla ladja v pravi tir, in ko je bila obrnjena prav, se je morje daleč okrog zapenilo in hitro je odjadrala, za njo pa se je valjal samo gosti dim . . . Morje se je lahno gibalo. Bilo je videti kakor svetlo-zelena ravan, vsa pokrita z velikimi, nemirnimi, temnejšimi točkami. Nebo je bilo jasno, samo na južni strani so se vlačili neznatni oblaki po njem. Obala je ginila, samo neka nejasna črta je ostala pred očmi. Veljko in Slavka sta ostala na krovu in gledala morje.

„Vreme mi ne ugaja,“ je dejal Veljko. „Tisti južni oblaki so sumljivi.“

„Oh, kaj vreme. Ali poglej to morje, to vodo! Glej, kako široko se razlivajo solnčni žarki po njej. Tam, vidiš, tam je prav tako, kakor bi bilo morje posuto z lilijami, a tam, nekoliko bolj na desno

... vidiš ... kakor rdeče rože ali pa rubinčki. Pa tako široko! Oh, Veljko — ali si srečen?“

Veljko ji je stisnil roko. Niti na misel mu ni prišlo, da bi bil razlagal, kakšna zveza je med širokim morjem in njeno srečo. Tudi on se je čutil blaženega, a v njegovi sreči je bilo nekaj mehkega, milega, skoraj bi dejal žalostnega.

Kapitan se jima je približal. Na mostiču je bil sedaj prvi poročnik.

„Jugo, jugo prihaja.“

„Da, da, gospod kapitan.“

„To ne bode prijetno, mlada gospa.“

„O, ne bojim se, kakšen viharček bi mi celo ugajal. Ljubim viharje,“ je Slavka zatrjevala in veselje ji je sijalo iz oči.

„E, gospa, to se tako pravi. A kdor ve kakor jaz, kaj je morski vihar, si ga ne želi. Slutim, da mi bode grob v morju.“

„Oh, slutnje! Jaz jih imam tudi včas, a potem se smejem sama sebi. Pa pomorščaki so menda vsi nekoliko praznoverni.“

„Že mogoče, že mogoče.“

„Saj imate soprogo, gospod kapitan, kaj ne? Torej ne smete gojiti takih misli.“

„No, da, soprogo imam. Veste, za mornarja pomeni to prav malo.“

„Kako to?“

„Ba, včas, je človek po celo leto na morju. Žena je doma. Ali je tak človek res oženjen? No ... ne govorim o tem.“

Slavko so kapitanove besede čudno dirnile. Pogledala je Veljka in opazila, da je ves bled.

„Trudna sem že, je rekla. Pojdiva v kajito!“

Veljko ji je molče podal roko, pozdravila sta kapitana in odšla v kabino, ki je bila v zadnjem delu ladje.

Zvečer je šla Slavka sama na krov. Veljko je pregledoval pomorske karte in beležil nekaj v svoj dnevnik. Kapitan se je pridružil Slavki in ji tolmačil vožnjo ladje. Govoril je suhoparno, a njegov glas in način njegovega govora je bil povsem v skladu z vso prikaznijo, v kateri je bilo nekaj zanimivega, skoro nekaj zavodljivega.

Mračilo se je že. Na zapadni strani je bilo nebo jasno-višnjevo pobarvano, a od trenutka do trenutka se je bolj temnilo. Proti severu je bilo temno-modro. Nekoliko više se je nejasno vlekla rumenkasta proga. Na zadnjem delu ladje so sneli zastavo. Sedaj je zableščala svetla Venera, zvezda za zvezdo se je pokazala na nebu.

„Kako je to lepo!“ je Slavka vzkliknila.

„Lepo? Človek se privadi tudi tega. Mornarsko življenje je že tako nekaj posebnega.“

Slavka ga je vprašujoč pogledala. V njegovih očeh je plala čudna sanjavost. Gledal je v mrak, a čutil je njen pogled.

„Da, vidite. Mi smo ljudje kakor drugi. Zato hočejo, da bi za nas veljali isti zakoni kakor za druge. To pa vendar ni mogoče, kajti naše življenje je vse drugačno . . . vse drugačno.“

Slavka ga ni razumela, ali njegove besede so ji bile neprijetne.

„Ljudje ne razumejo tega, ker ne živijo kakor mi. Naša služba je težka in trdi moramo biti, da jo izvršujemo. A brez čutov vendar nismo. Nihče ne ve, koliko trpimo včas. Toda pozvonilo je, kličejo nas k večerji.“

Ponudil je Slavki roko. Nerada se ga je oprijela in šla z njim v salon, kjer je bila večerja pripravljena. Tudi Veljko je prišel. Na „Bakaču“ je bilo malo potnikov. Kmalu so bili vsi zbrani v salonu. Slavka je sedela poleg kapitana, Veljko pa na drugi strani. Bil je slabe volje. Njegova mlada soproga ga je vprašala, kaj mu je, on pa je odgovoril, da ni nič. Kapitan jo je včas pogledal s tistim sanjavi pogledom; tedaj so Veljku zadržale ustne in oko se mu je potemnilo. Slavka je opazila to. Otroška misel ji je šinila v glavo: „Pa ne, da bi bil res ljubosumen?“

To se ji je zdelo neskončno smešno; struja njenih misli, ki je bila vedno neumljiva, je potekla takoj v drugo stran. Ako je res mogoče, da je že sedaj ljubosumen, tedaj pač zasluži, da ga malo podraži. Zaboga, da bi bil ljubosumen na tega medveda! V očeh se ji je nekaj nasmehnilo in njen obraz je dobil prijazen izraz. Začela je koketirati s kapitanom. Samo malo . . . ali Veljko je opazil vse. Oko mu je zasijalo v temni luči in v glavi se mu je zavrtelo. Slavki pa se je to zdelo komično . . .

Po večerji ga je nagajivo vprašala, kaj mu je, a ko ni odgovoril, se je nasmejala in zaklicala:

„Ti neumni moj Veljko! Odvadi se vendar tega! Kako moreš reči, da me ljubiš, ako mi tako malo zaupaš? Kako moreš biti ljubosumen na takega medveda?“

Veljko se je obrnil v stran. Čutil je, da je neumno, kar počenja. Ali to je zaman. To spoznanje ga ne reši njegovega trpljenja.

„Veljko, Veljko! Bodi vendar pameten! Kaj še ne veš, kako neskončno te ljubim? Zdaj, ko sva dosegla svoj cilj, pa se trpinčiš brez vzroka. Kako moreš biti ljubosumen?“

„Torej me ljubi, pa ne misli na druge reči!“

Poljubila ga je in potem sta se dolgo razgovarjala o nevažnih rečeh. Ali Veljko se je silil. Bil je prepričan, da je njegova ljubosumnost popolnoma neopravičena, a vendar se ni mogel iznebiti neke tuge, kateri sam ni vedel vzroka.

Drugo jutro je bilo morje nemirno. Od juga je pihal topel, neprijeten veter. Slavka je vprašala Veljka, ali je že pameten. On je samo pokimal. Bil je slabe volje. Nekaj ga je dražilo, a sam ni vedel kaj.

Slavko je njegovo ponašanje užalilo. „Čakaj!“ si je mislila. „Sedaj te pa nalašč podražim. Saj zaslužiš.“

Kadar je srečala kapitana, se mu je prijazno nasmehnila, ako je bil Veljko blizu. Ubogi mož je trpel že grozne muke in tisto staro, divje čuvstvo se je že oglašalo.

Opoldne je prvi poročnik naznanil, da je bolan. Zdravnik je potrdil, da je jako slab in da ne more opravljati službe. Bilo je kakor začarano: ob treh popoldne je moral tudi drugi poročnik leči; glava mu je gorela in mrzlica ga je tresla. Kapitan je zdvajal, kaj naj počne. Ravno sedaj, ko potrebuje vsakega moža . . . Veljko je vprašal zdravnika, ali je bolezen častnikov nevarna. Zdravnik je odgovoril, da ni, vendar bosta oba nekaj dni nesposobna za službo. Tedaj je Veljko naznanil kapitanu, da hoče toliko časa opravljati službo na ladji. Kapitan je bil zadovoljen.

Veljko je upal, da ga služba ozdravi. Prežene mu vsaj tiste bedaste misli, ki ga mučijo . . . gotovo brez poviha.

(Konec prih.)

N o č.

Stihimi perotni spela
noč je na zemljo
in v vesoljni svet vprla
je tajinstveno oko.

V dušah gledala odprtih
je krepost in greh,
zrla srečo je — ljubezen,
solze v žalostnih očeh.

Nje oko je plulo dalje
k bogatinom v grad . . .
plulo v siromašne koč, kjer
stanuje glad . . .

In tesneje s temnim plaščem
noč ovila je zemljo,
drugim da očem zakrila,
kar je zrlo nje oko. —

Kristina.

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

Da jüngst die obern Wesen sahn,
Was unlängst recht verwunderlich
Ein Sterblicher bei uns getan,
Uud wie er der Natur Gesetz entfaltet, wunderten sie sich,
Dass durch ein irdisches Geschöpf dergleichen möglich zu gescheln,
Und sahen unsern Newton an, so wie wir einen Affen sehn.

Pope.

III.

kalni grebeni molče v porajajoče se jutro. V strmih prepadih med njimi še spi črna noč, odeta v mehko meglo, za zadnjimi smelimi stožci konec obzorja pa že vstaja mladi dan.

Vijoličasti svetlobni trakovi se vžigajo na vzhodu, valové črez obnebje in ginejo proti zapadu; smaragdno-zelena luč se bojuje z njimi in jih premaga slednjič popolnoma — toda le kratek čas se veseli svoje zmage. Zelenkasta barva omedleva in se prerodi v svetlorumen ton, ki žari kot čisto zlato; in kakor da bi hlapela kri izza horizonta, zardevajo zlati prameni od trenutka do trenutka močnejše. Nebo se ti zdi posuto z mandeljevim cvetjem in vedno intenzivnejše še zakraveva. Mahoma se vžgo najvišji vrhunci gorá v rožnatem blesku v titanski mogočnosti, kopajoč se v žarečem morju krvi, vzhaja solnce.

Bodi mi pozdravljen, mladi bog!

Kakor od sveže krvi kipeče žile se spuščajo tvoji žarki na drhtečo zemljo, v ljubezni objemajoč sleherni stvar. V sladkem tvojem objemu zahrepeni mrtva gruda po življenju, ki se vsepovsod poraja iz nje, sesajoč moči iz vročih tvojih pramenov.

Hrepenenje po življenju! — nikdar ga nisem razumel tako globoko kakor danes ob prebujajočem se dnevu vrhu sivih gorskih orjakov. —

S prvim jutranjim mrakom sem odrinil iz planinske koč v gorovje. Korak za korakom se umika bujna dolinska flora gorskim rastlinam; pritlikavo drevje se nagiblje k tlom, listi cvetlic postajajo raskavousnjati in so porasli z nežnimi kocinami: planinska cvetana v karakteristični svoji obliki me pozdravlja in hrepenenje po življenju diha iz nje.

Znaki planinske flore imajo na sebi pečat hrepenenja po življenju, tisočglasno mi govore o neodoljivi njegovi ekspanzijski moči.

Dolgotrajna zima odene planine v mogočen snežen plašč; pošteno se mora truditi pomladno solnce, da se prekopljejo njegovi žarki skozi debelo sneženo odejo in poljubijo skalnata gorska tla. V gorkem poletju že raja življenje po dolinah, tu pa se šele predramljajo življenske sile. Z močjo hudournika vzkipe proti oživljajočemu solncu; kot bi trenil, zacveto in zaduhte gorske planjave — in zdi se ti, kakor da bi od trate do trate donel enoglasni jek: „Hitimo, hitimo!“

Hitimo! Že se nagiblje življenski dan, in predno se nagne do kraja, mora biti naše polje posejano in požeto in sadovi pošranjeni po žitnicah; izpolniti nam je ljubezni in rodu sveto dolžnost, oploditi se moramo in roditi semena, hitimo!

V kratkoodmerjenem življenskem času opuščajo planinske rastline ves nepotrebn lišp, one ne delajo cvetu mogočne podstave in ne razvijajo pred cvetjem bujnokošatih listov, čas je zlato; eno hrepenenje le diha iz njih: cvet, ljubezen, plod!

Ubožice! Brezsrčna mačeha vam je priroda; ni ji dovolj, da vam je odmerila tako kratko življenje, celo v tesni tej dobi vas preganjajo sovražne njene sile. Smrtnohladne roke planinskih noči vam strežejo po življenju, v pekočem mrazu prezebajo vaša telesca; toda hrepenenje po življenju vas je učilo vztrajati in vas usposobilo za boj proti pretečim klimatičnim silam.

Dolinske rastline z nežnimi, sočnatimi listi bi pomrznile v hladnih nočeh, in ako bi tudi kljubovale negostoljubnemu podnebj, bi potratile kratkoodmerjeni življenski čas z običajnim snovanjem ponosne podstave in mnogoštevilnih listov in bi zamrle v zgodnji zimi, ne da bi bile izpolnile življenski svoj namen; nerazcvete in neoplojene bi usahnile, ponosni stasi dolinskega drevja ter grmičja pa bi se strli pod neznosno sneženo težo.

Dolinskim rastlinam je visoko gorovje neubežen grob.

Toda priroda hrepeni po življenju. In ravno planinska flora nam podaja neoporečni dokaz prodirajoče njene življenske moči, ki je dolinske rastline prilagodila življenju v mrzlih višinah. Za vsako ped zemeljske grude se bori življenje — in ko so v tem boju prodirale rastline iz doline v gorovje, niso podlegle nasprotujočim oviram, ampak priroda je ugodno preobrazila njih organizem, prilagodila jih je izpremenjenim življenskim razmeram.

Ponosni bor, visoko vrbo je nagnila k tlom, da tako laže nosita sneženo odejo; kot pritlikavi borovec (*Pinus montana*) in planinska vrba (*Salix reticulata*) se sedaj uspešno

borita za življenje na neugodnih planinskih tleh; z usnjatimi listi in nežnimi kocinami je obdarila planinske rastline, da kljubujejo ostremu mrazu, in priučila jih je pridno in hitro izrabljati kratko poletje.

Vseobčo lastnost organizmov, da se uživé in vdado v vse še tako neugodne okoliščine, imenujemo njih prilagodnost; ona nam priča o nepremagljivi moči življenja.

..... Mnogo, mnogo mi je govorila priroda na vsej gorski poti. Med tem pa se je iz mraka porodil dan, in sedaj, ko vstaja solnce, sem na vrhu. Kamorkoli mi beži pogled, vsepovsod mi razkazuje priroda hrepenenje po življenju.

Daleč na jugu leži pred menoj kraška zemlja, sloveča po svojih podzemeljskih jamah; in tudi te mi pričajo o hrepenenju po življenju, spominjajoč me svojih čudes.

Kakor sneženi vrhovi gora so tudi podzemeljske jame sovražne življenju. Neprodorna tema kraljuje tod, niti najponižnejši solnčni žarek se ne lomi ob smelih obokih; življenje pa je bilo ustvarjeno v gorkoti in luči; v solnčnem blesku je izumila priroda živalim oči, da si iščejo hrane in da ob ženitvanskem času samec ne zgreši samice; v njih korist jih je obdarila s pisanimi barvami, divnimi hčerkami svetlobe.

Gotova smrt preži nanje v večni noči!

Toda življenje se bori za vsako ped zemeljske grude — in v kraških jamah sem vkljub večni noči občudoval bujnorazvito živalsko življenje; prodirajoča njegova moč se ni ustrašila niti grozote vedne teme, temveč je prilagodila organizme njeni sovražnosti.

Ko so prodirale živali iz jasnega dneva v podzemeljske jame, jim niso več služile oči in bujne telesne barve v boju za obstanek; oko je jelo pešati in je slednjič popolnoma onemoglo, barve so omedlele in docela obledele. Z vidom obdarjene, lepo pisane živali so postale brezoke in brezbarvne, n. pr. pajek (*Stalita taenaria*).¹⁾ Toda kako naj si oslepele živali iščejo hrane, kako naj si v temi najdejo svojih potov, da si, družec se v ljubezni, zagotove množstven zarod; ali ne preti njim in njih zarodu neizogibna smrt?

Hrepenenje po ekspanziji življenja je premagalo tudi te ovire; v nedomestilo vida je ustvarilo brezokim živalim občudovanja vreden tip in voh, ki jih usposablja za življenje v večni noči.

Planinska flora in kraška zemlja pod menoj se zedinjata v skupno pričevanje.

¹⁾ Občeznana človeška ribica (*Grottenolm*, *Proteus anguineus*) ima sicer še majhne rudimentarne oči, ki ji pa, skrite pod kožo, ne služijo več.

.... Toda moje oko hiti dalje. Za golimi valovi kraške zemlje se blesti v jutranjem solncu modrikast trak — Jadransko morje.

Odtod sem te zadnjič povedel daleč v svetovni prostor, danes pa mi slédi globoko pod morske valove! Glej! tudi tu najdeš odsev hrepenenja po življenju.

Le pogumno naprej, potapljač; ne boj se neizmernega morskega pritiska, ki ti preti zdrobiti kosti! Tako — sedaj pa obstoj! Dospela sva na dno, 5000 metrov pod morsko gladino. Tlak, s katerim pritiska nad nama stoječa množina vode na najino telo, je ogromen; zdrobil bi naju v nič, da nisva samo v fantaziji tako globoko pod morjem. Od 10 do 10 metrov globočine raste pritisk vode na vsak cm^2 približno za 1 kg, eno atmosfero, v tej izredni globočini znaša torej tlak na vsak cm^2 po 500 kg (atmosfer). Ker pa obsega tvoja površina okrog 18.000 cm^2 , pritiska na celo tvoje telo okroglih 9.000.000 kg.

Devet milijonov kilogramov!

Kje najdeš velikana, ki dvigne to orjaško breme?

Jaz pa ti pokažem Atlanta, nosečega na ramenih svet in vesoljstvo, ki je premagal ta mogočni tovor... in to je življenje!

Njegova ekspanzijska sila ga je dvignila; pettisoč metrov pod morjem, kamor se ne ukrade najmanjši solnčni žarek, je pod tem ogromnim pritiskom kolonizirala življenje v večni noči.

Zasanjaj najlepše pravljice, ki jih je strmeč poslušala otroška tvoja duša, poglobi se vanje z vso detinsko fantazijo — kot podla vsakdanjost izginejo kristalni njeni gradovi in nebeškolepe device proti življenju v morskih globinah. Vse žari v bajni svetlobi, rdeče, zelene in vijoličaste lučke, žareče po živalskih telesih, plešejo magične plese; lilijam podobne živali, morske lilije, se zibljejo v trepetajočem svitu, med njimi pa se valjajo pošastno grdi krastavci (Seewalzen). Smešne karikature veslajo okrog tebe, podmorske ribe z velikanskimi, izbuljenimi, na tankem stebelu gibljivimi očmi, njih žrela so zarezana do polovice života, ki iskri v izpreminjajoči se luči.

Hrepenenje po življenju je prilagodilo živali neznosnemu morskemu tlaku in večni temi, prižgalo jim je čarobne svetiljke in podelilo njih očem izredno moč.

— Morje šumi pesem o hrepenenju!

Črez neplodna kraška tla se glasi njen spev in njeni odmevi hite črez planine do moje duše.

Hrepenenje po življenju! — nikdar te nisem razumel tako globoko kakor danes ob prebujajočem se dnevu vrhu sivih

gorskih orjakov. Vse ovire je premostila tvoja moč, priborila si je sleherni košček mrtve zemeljske oble in šla je celo dalje; na živih organizmih samih je odločila organizmom bivališča, izumila je zajedavce, parasite.

Iz takih in enakih dejstev je osnoval filozof Leibnitz svoj nazor o maksimizaciji življenja: da je namreč materiji prirojena lastnost, ustvariti kolikor moči veliko množino življenja.

„Življenje“ se glasi osnovni zakon prirodnih sil, življenje je — kjerkoli se mu nudijo potrebni pogoji — neizogibni rezultat in obenem vrhunec svetovnega razvoja!

Nebesni prostor, žareč od svetlih milijonov, me objemlje. Svetski sistem meji ob svetski sistem, solnce gori ob solncu, nebrot planetov in lun šviga po vesmiru. To je kras, to je neskončnost!

In ko zazrem v tej mogočnosti naš domači solnčni sistem, se mi dozdeva kakor ponižna gorska cvetlica na prostranem, bujno-kipečem orientalskem vrtu, zdi se mi ubožen siromak, ki ga je zanesla usoda v družbo bogatinov.

In vendar je sam na sebi ponosen in občudovanja vreden v mogočnosti in krasoti.

Pregledujočemu njegovo družino mi obstane oko na rodni zemlji. Kako ponižno miglja v družbi popolnejših sestic! Njena obla se mi dozdeva negostoljuben kos kraške zemlje sredi svežih, zelenih dobrav, sredi ostalih planetov.

..... V tihe melanholične misli se zamisli moja duša — fantazija začne presti bajne koprene. — — — In zdi se mi, da je stopila predme čudesna postava, prebivalec tujega sveta, stoinstotisoč svetlobnih let¹⁾ oddaljenega odtod. Razkazujem mu naš solnčni sistem in popisujem posamezne planete.

„In to je zemlja,“ mu razlagam, s prstom kažeč na blede njeno zvezdico, „149 milijonov kilometrov oddaljena od solnca, obdarjena z eno luno. Na njeni površini klije življenje, ki se je v teku milijonov let razvilo do razumnega bitja, do človeka.“

„Na zemlji se je rodilo življenje?“ me čudoma vpraša. „Res neverjetno in čudovito! Torej tako velika je življenska moč mrtve snovi, da je premagala celo ovire tega negostoljubnega, zaostalega sveta! — In celo do razumnega bitja se je preborilo življenje? Tega

¹⁾ S svetlobnim letom zaznamenujemo razdaljo, ki je tako velika, da bi jo svetloba s hitrostjo 300.000 km v sekundi premerila šele v enem letu.

bi si ne bil upal nikdar trditi. Pri velikanskem Jupitru, pri starodavnem Marsu z dvema lunama, pri Merkurju in Veneri, ki sta tako blizu življenje bodočega solnca, bi me to dejstvo ne osupnilo tako zelo. — Jeli, tudi po ostalih planetih žije življenje, seveda še močnejše in više razvito, in po njih hodijo še razumnejši in popolnejši ljudje?“

Molčal sem — z vprašujočim pogledom sem se hotel ozreti vanj, toda v moji domišljiji ustvarjena postava se je že raztopila v vesmir. Njene besede pa govore v neizbrisani moči mojemu razumu.

Po zemlji je razprostrto življenje? Resnično, ne verjel bi tega dejstva, da ga nisem zrl z lastnimi očmi; tako malenkostna in zaostala je zemlja proti drugim svetovom. In nanovo se je v meni utrdilo prepričanje, da tudi po ostalih svetovih kipi življenje in žive razumna bitja.

Če je življenska moč tolika, da se ni samo polastila skalnih gora, temnih kraških jam in morskih globin, ampak je celo na živih bitjih samih nastanila organizme, zakaj naj bi ne vzkipevalo življenje tudi po plodnih solnčnih poljanah?

Če se je na zemlji kljub neugodnim razmeram razvila mrtva snov do življenja in človeka, zakaj naj bi po drugih, življenju gostoljubnejših svetovih ne sledila neizprosni zakon svojih sil, ki zahtevajo življenje?

Naša zemlja, ta kos puste, oživiljene kraške skale, nam priča o nujnosti življenja po rodovitnih dobravah, po tujih svetovih. Saj smo videli, kako hrepeni mrtva snov po življenju, kako prodira življenska moč, ne strašeč se najtežjih ovir — ali če se izrazim znanstveno: dognali smo, da je materiji prirojena lastnost, ustvarjati življenje, in da ima obujeno življenje v svojem bistvu neodoljive ekspanzijske sile. Eksistenca in prodiranje življenja na naši zemlji nam je v dokaz označene resnice.

Iz te resnice in iz razvojne teorije, ki sem jo očrtal zadnjič, sledi z nepobitno gotovostjo eksistenca življenja in razumnih bitij po vseh onih tujih svetovih, ki so obdarjeni z ozračjem, vodo in gotovo množino gorkote ter svetlobe, s temi nepogrešnimi pogoji življenja.

Življenje po tujih svetovih! — stara kot človeška kultura je ta ideja. V obliki filozofskih slutenj se je spočela v človeških možganih, za fantastno zanimivost jo je štel širše občinstvo, moderna biologija in razvojni nauk pa sta ji vtisnila pečat znanstvene resnice.

„Ako se nahajajo po nebesnih telesih zgoraj omenjeni življenski pogoji, se je ondi moralo razviti življenje, ki je že ali pa šele bo prispelo do razumnega bitja,“ se glasi njih rezultat.

Bivanje življenskih pogojev po tujih svetovih pa nam je dokazala astrofizika.

Veda je dvignila plašč, ki je zakrival in čuval človeštvo in kulturo kot edini zemlji podeljeni biser, ki mu ga v vesoljstvu ni para — — — neskončnost je zazijala pred nami in v njenih gorečih milijonih smo čitali sveto besedo: **vesoljno človečanstvo!**

Priljubljene sanje človeštva so postale resnica, bajke o Selenitih, prebivalcih meseca, so zadobile znanstveno ozadje, fantaziji pa so se mahoma odprla zapeljiva pota v nepoznane, romantične dežele.

Človeško oko jih ni še zrlo, solnce edino jih je obsevalo s svojimi žarki in zanetilo po njih iskro življenja. Solnce, izvor gorkote in svetlobe, je prvi in neizogibni življenski pogoj; iz solčnih žarkov srka življenje sile, energije, katerih pretvarjanje tvori bistvo življenja. Neorganske, mrtve snovi zveže rastlina s pomočjo solčne moči v žive stanice; bistvo rastlinskega življenja torej ne leži v trošenju, ampak v zbiranju energije, zato na rastlinah ne opazujemo skoro nikakega samosvojega gibanja. V živalih pa, katere vseskozi razkrajajo organsko hrano v prvotne njene sestavine, se osvobode v njej nakopičene solčne energije in se izražajo deloma v gorkoti, deloma v mnogorodnem gibanju živalskega telesa; solčna energija nam greje vročo kri. Sinteza, zbiranje sil je bistvo rastline, njih analiza, razdružitev je znak živali — obema pa je solnce končni izvor in pogoj.

Brez solca ni življenja!

Solčna obla, ki je tako obsežna, da bi zemeljska luna še vedno tekala v njeni notranjosti, ako bi postavili našo zemljo v solčno središče, ima po fizikalnem zakonu Slovenca Stefana približno 6800°C toplote; kako bogat zaklad moči je shranjen v njej, kako izredno velik impulz za življenje!

V obliki solčnih žarkov so prihitele na zemljo vse življenske sile, ki so od kambrijske formacije do danes vzkipevale po njej; v premogovih skladih leže skrite solčne energije, ki so v karbonski formaciji (Steinkohlenformation) izžarevale na zemljo in na njej sesnovala mogočne rastline; in sedaj gonijo po zemlji stroje in se udeležujejo v hitrosti brzovlaka. Beli oblaki na nebu, blisk in grom ter ponosni Niagara done o njih mogoč-

nosti. In v mojih možganih kreše jasne misli in globoka čuvstva solnčna energija, ki postaja prosta v mojem življenjskem procesu.

Solnčni žarek je izvor in impulz življenja; on sam naj nas vodi do vseh življenjskih krasot, ki jih je ustvaril v vesoljstvu, izročimo se njegovemu varstvu in spremljajmo ga na daljni poti od solnčnega telesa v svetovni prostor!

Na solncu smo. Neizrečno svetli oblaki nam zakrivajo njegovo površino. V neznosni vročini, ki vlada tukaj, so se stalile kovine in izparele v pline, ki se v obliki žarečih kovinskih oblakov zgoščujejo v solnčnem ozračju; iz raztaljenega kamenja sestojeca solnčna obla se iskri pod njimi. Neskončna svetloba nam jemlje vid. V tej gorkoti in svetlobi spe življenjski impulzi, ki izžarevajo odtod v prostori solnčni sistem.

Naši zemlji pripada samo 2735. milijonski del izžarevane solnčne energije, in vendar bi bila ta malenkostna trohica sposobna raztaliti vsako leto po vsej zemeljski površini razprostrto, nad 30 metrov debelo ledeno skorjo in vendar vzgaja ta neskončno mali njen odlomek po zemlji bujno življenje.

..... Solnčna energija hiti v univerzum, hitimo ž njo!

Komaj so potekle tri minute, že dospemo do prvega njenega rejenca, do planeta Merkurja. Hitro se prebora solnčna moč skozi njegovo ozračje, ki je popolnoma slično naši atmosferi, in razdeli darove po njegovi površini, vzbujajoč na njej življenje, polno čudernih zanimivosti.

Merkur je najmlajši sin solnčnega telesa, najzadnji se je utrgal že precej zgoščeni njegovi krogli, zato ima njegovo telo izmed vseh planetov največjo gostoto. Ker zavzema Merkur le eno dvajsetino zemeljske oble, se je kljub svoji mladosti kmalu ohladil in zgostil, in ker ima ozračje in vodo ter dobiva od solнца vsled svoje majhne oddaljenosti neizrečno obilo gorkote in svetlobe, se je na njem moralo razviti življenje. Vsi življenjski pogoji so izpolnjeni, prirodnim silam je pot k življenju odprta. Toda življenje se je moglo polastiti samo polovice njegove oble. Merkur obrača namreč k solncu vedno eno in isto polovico svoje površine, kakor n. pr. obrača luna k zemlji vedno komično podobo človeškega obraza.

Na eni njegovi polovici kraljuje večna noč, niti blesk lune ne odseva po sneženih poljanah, na drugi polovici klije ob večnem dnevu in v pekoči vročini kipeče življenje, ki ne pozna ne jeseni ne pomladi, ampak večno poletje; le okrog tečajev, kjer izgubljajo poševno padajoči solnčni žarki svojo moč, kraljuje zmerno podnebje.

Nikdar ne razgrne hladilna in krepilna noč svojih zastorov nad blestečo pokrajino, pojem „dan“ je izgubil svoj pomen; brez dni, mesecev in letnih časov se vrsti čas iz neskončnosti v neskončnost. Izginile so meje, ki ločijo dan od dneva in delé leto v letne čase; le mala izpremembra loči 88 zemeljskih dni trajajoče Merkurjevo leto v dva enako dolga dela, ki temeljita na tem, da se Merkur na eni polovici svoje eliptične poti solncu neprestano približuje, na drugi polovici pa zopet oddaljuje od njega. Merkurjevo leto razpade na ta način v izredno vroče in nekoliko milejše poletje, vsako izmed njiju traja približno po 44 zemeljskih dni.

Solnce ne vzhaja in ne zahaja, ampak na vsakem kraju gori nepremično stoječ v vedno isti višini.

Tropični gozdovi neboraslih rastlin vežejo tečaj s tečajem in v njih senci živi bujnobarvno, bogato razvito tropično živalstvo. — Je li iz njega že izšlo razumno bitje?

Zdi se mi, da na mladem Merkurju še ni vzevela doba človečanstva. V najneugodnejših živlenskih razmerah, v najhujšem boju za obstanek se vzbuja in kristalizuje živlenske moči in se vzpenja do višjih oblik; ledena doba, pokrivajoč s snegom in ledom skoro celo severno poluto naše zemlje, nam je v najtrštem boju za obstanek rodila človeka — na Merkurju pa vlada še vedno rajska plodovitost, ki ne pozna gladu in boja za obstanek, očeta in vzgojevalca umskih sil.

(Konec prih.)

Sred rož ovenelih.

Nocoj sred rož ovenelih
na belem odru leži,
smehlja se ji lice blede,
okó ji ob smehu meži. —

Ah, kako znajo prečudno
dekleta skriti bolest —
aj, to bi vam bila življenja
prelepa in dolga povest!

Sinoči je z drugim kramljala
do tihe polnoči . . .
ob zori pa danes ni vstala —
Čemu je zaprla oči? —

„Umrla je moja ljubezen!“
Dejal ji je mladi mož. —
In plakala je in umrla
sred velih jesenskih rož.

In zdaj sred rož ovenelih
smehlja se njeno okó
in sanja o tisti ljubezni,
ki snoč kaj umrla je ž njo.

M. P. Nataša.

Prijateljstvo in ljubezen.

Spisal Jos. Frančič.

I.

Najlepši deklici v vsem mestu sta bili. In kar je najbolj čudno: bili sta prijateljici in hodili sta vedno skupaj! Nič si nista zavidali lepote! Samozavestni sta bili obe; obe sta se čutili močni; obe sta bili prepričani o svoji zmagovitosti in nepremagljivosti svoji! . . .

In kdo ve, če nista hodili še iz kakega posebnega vzroka skupaj! . . . Obe sta bili lepi, a podobni si nista bili čisto nič! Nasprotno, kontrastirali sta v svoji zunanjsčini hudo med seboj in baš ta kontrast je povzdigoval še bolj lepoto ene kot druge! . . .

Zora je bila plavalosa, velikih, modrih oči, ki so, jasne kakor vedro nebo, mirno gledale v svet, okroglega, z lahno rdečico obdahnjenega lica in mehkih, polnih, skoro bohotnih udov — Vida pa temnolasa, črnih, globokoležečih, z dolgimi vejicami obsenčenih oči, bolj ozkega, malce suhljatega, a vendar mladostnosvežega obraza s finimi potezami, zlasti okoli malega noska in temnordečih ustnic, šibka, pa gracijозна v vsem svojem gibanju in kretanju . . .

Ako je očarala Zora vsakega z nepopisno milino, ki ji je odsevala z deviškega obraza in iz velikih, sanjavih oči, je krotila Vida ves moški svet s svojim demonskim pogledom, z onim skrivnostnim, čudovitim ognjem, ki ji je plamtel iz temnega, globokega očesa . . .

Slikar-umetnik bi bil lahko porabil obrazka teh dveh nenavadnih deklic za krasni alegorični podobi. Zora bi bila predstavljala mlado jutro v zlatem majniku, Vida lep jesenski večer ob solnčnem zahodu. Jutro in večer imata vsak svojo posebno moč do človeka, isto tako sta vplivali Zora in Vida na vsako moško srce, vsaka drugače, a vsaka z neodoljivo silo . . .

Kdor ju je srečal, je ostrmel nad njima in oko mu je begalo zmedeno od ene do druge. Težko se je bilo odločiti za to ali ono; kdor ju je videl, je bil premagan od obeh. Vsakega, ki se jima je približal, sta potegnili v krog čarobnosti svoje. Srca vseh moških, ki so ju poznali, sta si bili osvojili, vse sta bili premagali, a sami se nista dali premagati nikomur! . . . —

Vsak dan sta srečavali na izprehodih krdela moških, ki so vpirali poželjivo svoje oči vanju, a srečali ga še nista bili, ki bi bil

njima ganil srce! Dokler sta bili še mlajši, v onih letih, ko se celo deklicam rado odpušča nekoliko razposajenosti, jima je to še ugajalo, ako se je kopica oboževateljev gnetla pred njima ali pa se drevila za njima, in prav veselilo ju je, če sta mogli kakega smešnega in zoprnega gizdalina, ki se je sukal v njenem obližju in smelo obračal svoje poglede vanju, prav pošteno izplačati. Sunili sta pri taki priliki navadno druga drugo s komolcem in se nasmijali skoro naglas, vsekakor pa tako, da je oni, če ni bil že posebno glup, takoj lahko vedel, koliko je odbila ura . . .

Toda to je bilo še tistikrat, ko so jima krila segala le malo dalje nego do sredi meč, tistikrat, ko sta bili še napol otroka, še „roži napol razviti“. Pozneje pa, ko sta bili dopolnili že pomembno šestnajsto leto, ko sta bili že popolni gospici, sta se znali vesti, kakor samo ob sebi umevno, dostojneje . . .

Če jima je kak domišljav vsiljivec vzbujal smeh, mu nista pokazali več svojih blestečih zob, temveč le zaničljivo so se jima zategnile rožne ustnice, ali pa sta mu s svojim osornim pogledom dovolj jasno namignili, da jima je najljubše, ako jima ne pride več pred oči.

Bili sta ponosni, zelo ponosni in sčasoma se sploh nista več mnogo brigali za moški svet. Njijno življenje je bilo podobno gorskemu potoku, ki žuboreč in pojoč enakomerno skaklja s hriba navzdol . . . Povsod ob bregovih ga pozdravlja šumenje dreves; vsakovrstno cvetje se pripogiblje do njega in ga poljublja; vse, prav vse ga je veselo, le on je hladen, mrzel, brezčuten . . . Tako sta tudi onidve hodili: mirni, hladni mimo svojih častilcev, zavedajoč se sicer, da osrečujeta s svojo navzočnostjo, kamorkoli stopita, a ne da bi se bili veselili tega. Njijni pogovori so bili navadno resni, z ozirom na njiju mladost skoro preresni . . . Nič več ju ni zanimalo na teh izprehodih, kjer so ju dan na dan srečavali eni in isti dolgočasni obrazi, in želeli sta si natihem, da bi mogli proč, proč od tod, da bi mogli kam drugam — no, sam Bog vedi kam! . . . —

Dočim so ju vse vrstnice zavidale radi izredne lepote in brezštevilnih častilcev, čutili sta se onidve skoro nesrečni. Saj ni bilo niti enega, ki bi jima bil mogel in znal vzbuditi resnično zanimanje, niti enega, ki bi ga bili smatrali le količkaj vrednega sebe! Najljubše bi jima bilo, da bi ne bili sploh nikogar več srečavali! Potem bi jima vsaj ne bilo treba povešati oči pred tistimi — čudnimi pogledi! . . . —

In njijna čemernost in nezadovoljnost je rasla od dne do dne...

„Vsi moški so pusteži, vsi bedaki, vsi enaki neslaneži!“ je vzkliknila nekoč Vida razjarjena.

„Vsi, prav vsi!“ je pritrdjevala Zora.

In obšlo ju je tisti hip nekaj vznositega, nekaj vzvišenega, nekaj, kar se popisati ne da... Sklenili sta, da se ne omožita nikdar, segli sta si v roki ter obljubili, da si ostaneta večni, nerazdružljivi prijateljici!... — —

Ko bi bil stopil tisti trenotek kdo pred njiju in jima rekel: „Vladni koncipist Milan Zor je premeščen z dežele semkaj,“ bi bili vzkliknili z največjo indignacijo: „Kaj to nama mar?“

In vendar — vendar — —

II.

Milan Zor je veljal v mestecu, kjer je služboval že polnih pet let, za čudaka. In to deloma po pravici! Zavedal se je tega i sam prav dobro, zato se niti jezil ni, ako so se ljudje včasih malo spogledavali nad njim.

Po svoji naravi je bil nekoliko sentimentalen, melanholiji do-stopen. Kakor večinoma vsi taki ljudje, je v svoji prvi mladosti pesnikoval in pisateljval. Nekoliko njegovih pesmi je bilo celo natisnjenih. Pozneje se je pač otresel vseh teh slabosti: sentimentalnosti in melanholije, pesnikovanja in pisateljvanja, a posebnež je vendarle ostal!...

Dovršivši vseučiliške študije in vstopivši v prakso, si ni želel nič gorečnejše, nego da bi ga čim preje namestili v kakem čednem kraju na deželi, ki bi se odlikoval po romantični legi in lepi okolici.

Naneslo je tako, da se mu je ta želja izpolnila. Prideljen je bil po komaj petmesečni službi pri deželni vladni okrajnemu glavarstvu v lepem gorenjskem mestecu, ki je ustrezalo v vsakem oziru njegovim zahtevam. Zdaj je bil srečen in zadovoljen! Imel je v bližnji okolici to, po čemer je vedno najbolj hrepenel: gozd in samoto! Čas, ki ga ni prebil v pisarni ali v svojem stanovanju, mu je potekel v gozdu. Navsezgodaj zjutraj je zavil v gozd, šel je, če je le količkaj mogel, po kosilu gori, vsekakor pa se je na večer, ko je prišel iz pisarne, zopet potikal po gozdu. Tukaj je bilo zanj, tukaj se je čutil srečnega, tukaj mu ni nedostajalo ničesar, prav ničesar!...

Oh, in kaj vse ga je zanimalo tukaj, kaj vse je vzbujalo njegovo pozornost, koliko razkošne zabave se je ponujalo tu njegovi

romantiško razpoloženi duši! Opazoval je z neko nedoumno vnemo raznovrstne ptiče, kako so vzletavali z drevja in sedali zopet po šibkih vejah, da so se zazibavale pod njimi... poslušal je s pravim otročjim veseljem njih žgolenje, njih zveneče petje... zasledoval je pisane šoje... tekal za šegavimi vevericami in preganjal jih od drevesa do drevesa. Spomladi je pazil zlasti na to, katera bukev požene prej brstje, katera breza ozeleni prej; jeseni pa je s paznim očesom motril, kako vene listje, kako bolj in bolj rumeni, kako izpreminja od dne do dne svojo barvo in kako se polagoma usiplje z drevja... In kadar je potegnil veter, tisti lahki, mehki veter, ki tako skrivnostno šumlja, ki tako čudovito poje po zelenih vrhovih vitkih smrek in jelk, tedaj mu je pretreslo vselej nekaj nepopisno sladkega života... Sedel je ob takih prilikah v prijetno, z zelenim mahom prepreženo kotanjico poleg košatega gabra, naslonil glavo na deblo in poslušal, poslušal to suštenje, to vršenje nad seboj pa vdajal se sanjam in pripuščal, da se mu je srce potapljalo v onih neizraznih, prenežnih čuvstvih, ki se pojavljajo samo pri posebno oblagodarjenih naravah in ki so mehkim poetičkim dušam vir najslajšega blaženstva in užitka... —

Nič ga ni spravilo bolj v nevoljo, nego če ga je kdaj kdo motil v njegovi samoti. Če bi bilo šlo po njegovi volji, bi se ne bila smela prikazati v gozdu živa duša, dokler se ni zljubilo njemu, napotiti se domov. Najhuje pa mu je delo, če se mu je kdaj naravnost pridružil kak njegov znanec. Kar vedel ni, kako bi se ga iznebil!... In če se mu to ni posrečilo, je bil potem ves dan siten in čemeran. Hotel je biti sam, čisto sam! Dolgega časa sredi gozda on ni poznal. Pač pa so mu bili slabi dovtipi, ki jih je čul opoldne ali zvečer v gostilni, neznosni in zoprni. Zato pa je ostajal v gostilni vedno samo toliko časa, kolikor je bilo neobhodno potrebno, da je odkosil ali pa odvečerjal... —

Vse to je bilo vzrok, da ga ljudje niso posebno čislali. Na deželi si žele ljudje človeka, ki ljubi družčino, zlasti od uradnika zahtevajo to, a Milan jim baš v tem oziru ni mogel in ni hotel ustreči. Delali so zaradi tega različne opombe o njem in čudili so se, kako more izobražen človek živeti tako življenje. V prvi vrsti pa so bile ženske, omožene in neomožene, ki se niso mogle sprijazniti z njegovimi navadami. Dekleta so spočetka, dokler ga niso bila spoznala natančneje, rada obračala oči za njim. Marsikatera je gojila potihem morda celo nado, da jo prej ali slej zapazi, da se začne zanimati zanjo... Ko pa so se uverile, da je nepristopen,

da je njegovo srce hladno in mrzlo, so trdile o njem, da je ošaben in afektiran. In da bi se tem bolj maščevale, so mu zdele celo primerek, ki je jasno pričal o njih duhovitosti in zmožnosti za ostro in točno karakterizovanje — nadele so mu ime: Robinson Samotar... „Hihi . . . ali ga vidiš, Robinson Samotar gre tam!“ Tako so si šepetale, če je šel po ulicah, ter se smejale. Nekoč je nekaj takega na lastna ušesa slišal, a izdalo ni nič! Ostal je sam sebi zvest, in kakor bi se hotel izkazati vreden svojega novega imena, se je držal poslej še trdovratneje samote . . .

Včasih seveda so okolnosti nanesele tako, da se ni mogel izogniti družini. Že z ozirom na svoje službene razmere je moral včasih tja, kamor so šli drugi. Ob takih prilikah se je dogodilo često, da je bil hkratu obdan od mladih in starih devic in žen, ne da bi bil sam vedel prav, kako je zašel mednje. No pa to ga ni spravilo ravno v zadrego, dasi mu ni bilo ljubo. Preravnodušen je bil ženskam nasproti, da bi se bil zaradi njih trudil kako, da bi si bil prizadeval, imponirati jim. To bi bilo nemara tudi odveč, kajti prav ob takih prilikah se je pokazalo, da mu vse te različne nasprotnice, ki so včasih tako trpke sodbe izrekale nad njim, v resnici niso preveč sovražne. Kazal se ni nikdar drugačnega, nego je bil. Če je bil otožen, se ni delal veselega, a če je bil razpoložen, se tudi ni zatajeval. Toda če je povešal on glavo, je bilo vse tako nekako tiho in otožno okrog njega; nasprotno pa, če se je smijal, je kar zvenelo srebrnega smeha ob njegovih straneh . . . Videlo se je, da uživa mnogo sočutja in simpatij pri ženskah! . . .

Milan se je tega nekoliko zavedal . . . Bil je prepričan, da v mestecu, kjer je služboval, ni dekteta, ki bi mu odreklo ljubezen, in zdelo se mu je — bil je domišljjav kakor vsak mladi človek — da mu je celo marsikatera zakonska ženica hvaležna za ljubezniv pogled . . . Nemara da je bilo baš to prepričanje in ta njegova samozavest vzrok, da se je vedel tako nenavadno proti ženskam in da mu je bilo tako malo mar za ljubezen!

No, sčasoma so se pridružili tudi še drugi nagibi, ki so ga odvrčali od tega, da bi bil začel kako ljubavno razmerje. Hrepenel je po neodvisnosti, po prostosti! Razen tega je snoval načrte in gojil ideje, v katerih ga ni smel motiti nihče in glede katerih je bil uverjen, da jih dovede do uresničenja, do zmage le tedaj, ako ostane sam sebi zvest, ako vztraja z vso odločnostjo pri njih . . . Snoval je načrte in sanjal je svoje sanje, zato je bila njegova ljubica — samota!

Kakor bi bilo z jasnega treščilo vanj, tako ga je zadelo, ko ga je poklical nekega dopoldne njegov šef predse ter mu naznanil, da je premeščen v glavno mesto! . . .

III.

„Večni, nerazdružljivi prijateljici! . . .“ In Zora in Vida sta bili tisti hip, ko sta si obetali to, za trdno prepričani, da je ni na svetu moči, ki bi ju razdružila! A zdaj? . . .

Bilo je februarja meseca . . . Zima je bila tisto leto nenavadno pohlevna. Snega ni bilo videti nikjer več in solnce je pripekalo kakor včasih niti v začetku maja ne. Iz zelenega mahu so molili zvončki svoje bele glavice in po obronkih, obrnjenih proti solncu, je kar mrgolelo zlatih trobentic. Kdor je le mogel, je hitel ven iz pustega zidovja, kdor le ni bil zadržan po kakem oprasku ali svojem poklicu, je hotel uživati krasni spomladanski dan . . .

Zore in Vide seveda niso smeli pogrešati, kjer je bilo zbrane toliko odlične družbe. Šetali sta se po drevoredu roko v roki, kakor je bila njijna navada . . .

Bili sta dražestno oblečeni. Tisto leto se je moda sploh odlikovala po finem okusu. Po zimi je bila vodenozelenkasta barva moderna, da je bilo videti, kakor bi sredi snega vse zelenelo, in da se je človeku kar odpočilo oko, če se je obrnilo strani od blesteče snežne odeje ter zastalo na kakem vihrajočem krilcu. Zdaj na spomlad pa so bile prišle v navado živahnejše barve. Vida je imela na sebi krilo iz temnordečega blaga, ki se je izredno prilegalo njenim temnim lasem in trepalnicam, krilce Zorino pa je bilo nebesnomodro, skoro take barve, kakršne so bile njene oči, kar je čudovito kontrastiralo z rumenkasto barvo njenih debelih, daleč čez pas segajočih kit. Obedve pa sta imeli spomladanski jopici snežnobeke barve, ki je Vidi še bolj povzdigovala izrazitost njenega črnkastega obraza in njenih temnih, globokih pogledov, pri Zori pa mehkobo njenih plamtečih, žametastih lic. Istotako sta čepeli obema na glavi čisto enaki čepici iz bele kožuhovine. Na jopico pa sta si bili pripeli šopek vijolic.

Spomladno vreme je vplivalo tudi na njiju. Tako mehko, tako toplo jima je bilo pri srcu! Neko čudno hrepenenje se ju je lotevalo, ki je bilo podobno še najbolj domotožju, ne da bi se bili zavedali, po čem se jima toži. Ali pa morda vendar? Ne, vedeli nista nič gotovega, ali slutili sta nekaj! . . . V njijnih prsih je bilo že nekaj časa tako pusto in prazno . . . zdelo se jima je, kakor bi bilo njijno

srce okvir brez slike, brez podobe . . . In da tiste slike ni bilo, ki je spadala v ta okvir, to sta občutili zdaj hkratu tako živo! . . .

Oj da, ko sta prisegali, da se ne omožita nikdar, sta pozabili popolnoma, okrog česa se jima sučejo tolikrat misli, da, lagali sta morda celo vedoma druga drugi, ker ju je bilo sram izdati, da imata izbran že davno davno vsaka svoj ideal in da ju dela nezadovoljni in čemerni baš to, ker se oni izbrani, oni oboževani, oni izvoljeni noče prikazati od nobene strani, ker ga že toliko in toliko časa tako željno pričakujeta, pa ga ni in ga ni! . . .

Nikdar v svojem življenju pa še nista tako živo čutili potrebe kakor danes, da bi zadovoljili, da bi utešili svoje srce, ki je tako klicalo po ljubezni! . . .

Vsled notranje razgretosti in razburjenosti sta jima žarela danes obraza še bolj v mladostnem ognju nego sicer in to je še bolj povzdigovalo njijno lepoto. Zato so se stari in mladi gizdalini danes še huje drevili za njima, še bolj si prizadevali, da bi jima prišli v obližje in priborili si kako vidno znamenje njijne naklonjenosti.

Toda ves trud je bil zaman! Zora in Vida sta stopali brez zanimanja v dolgi vrsti izprehajalcev in sanjavo, da, skoro otožno, kakor v nekem nerazumnem pričakovanju sta strmeli v daljavo. Saj sta te, ki sta jih srečavali, že vse poznali, saj izmed vseh teh ni bil ni eden, pa tudi ni eden, ki bi bil vreden njijne ljubezni! Ah, vsi so bili tu, prav vsi, samo tistega ni bilo, ki sta si ga želeli, po katerem jima je tako koprnelo srce . . .

Toda glej, kdo je že oni zopet? Obema so se razširile oči, obe sta zadrhteli. Že nekočkrat sta ga videli na izprehodu. Bil jima je neznan, zato sta ga bili zapazili. Hodil je mimo njiju, ne da bi še bil ozrl v eno ali drugo. Odkod to? In zakaj se ju je loteval tak nemir, ko ju je imel srečati? Je li mar on tisti izbrani, tisti zaželeni? Ne, ne! Zora si ga je mislila malo večjega, nekoliko bolj šibkega, morda tudi bolj elegantnega, in tako fino zavihanih brkic tudi ni imel, kakor si jih je želela Vida pri svojem izvoljencu. Ne, prav tak ni bil, kakor si ga je predstavljala Zora, niti ne popolnoma tak, kakršnega bi bila imela rada Vida, a naposled . . . —

Tisto veliko hrepenenje, ki je prešinjalo ves svet, prešinjalo tudi njijne prsi, je bilo menda vzrok, da sta bili hkratu manj zahtevni, manj izbirčni! . . .

Čudno, da jima je bil obema všeč! No, bil je vsaj malce drugačen nego ti mestni gospodiči, ki so si bili po svoji toaleti, po svojem vedenju, po svoji domišljivosti in predrznosti tako zelo po-

dobni! Dobro jima je delo, da ni bilo na njem nič prisiljenega, nič ponarejenega, nič afektiranega. Ta ponositost, ki se je kazala v njegovem nastopu, mu je bila brez dvojbe prirojena in imela je nemara svoj izvor v plemenitosti njegove duše! Tako sta si mislili, tako sta sodili. To ni bila bahatost, temveč izraz upravičene samozavesti! In to sveže, vedro, prijazno lice! Poznalo se mu je na obrazu, da se je krepil kje daleč od tu v čvrstem planinskem zraku. Imponovalo jima je tudi njegovo belo, visoko čelo. Zdelo se jima je, da se kar vidi na tem čelu, kako se snujejo in porajajo pod njim duhovite misli . . . Pa tisto njegovo čisto, neskajeno, tisto njegovo otročjenedolžno oko, ki je tako prijetno kontrastovalo od moške resnobe njegovega lepega obraza! Dobrodušnost, in obenem odločnost in energija so odsevale iz vseh njegovih potez . . .

Vse to sta Zora in Vida naglo opazili na njem in v svoji presenečenosti, v svoji iznenadenosti in razburjenosti sta videli na njem celo še mnogo več vrlin, nego jih je bilo v resnici.

Pozabili sta hipoma svojo obljubo in niti na misel jima ni zdaj hodilo, da sta hoteli pred kratkim še ostati samici. Baš tako hipoma pa ju je bila minila tudi prejšnja samozavest. Kajti tudi danes se ni ozrl niti v eno niti v drugo . . .

Ali je bilo mogoče, da je prezrl kdo njiju? Kaj takega dozdaš še nista bili doživeli! Da se je prigodilo kaj takega njima . . . njima! Kako mirno, hladnokrvno je stopal dalje, prav kakor bi Zore in Vide ne bilo na svetu! Ha, in od daleč ju je celo videl, tako se je zdelo vsaj obema! In navzlic temu se ni zmenil za njiju! . . . A baš to je bilo menda tisto, kar ju je še bolj mikalo, še bolj podžigalo! . . .

Obe sta imeli eno in isto misel, obe je nekaj zaskrbelo, obema je zakipelo po žilah in obema je šinila kri v glavo . . .

Bili sta obrnjeni proti domu in malo prej še sta bili določili, da je to njijna zadnja pot po drevoredu. A ko sta bili na koncu, zavili sta molče zopet nazaj. Delali sta se obe, kakor bi bili pozabili prejšnjih besed, a vedeli sta zanje obe, vedeli prav dobro tudi, zakaj sta se vrnili. Toda nobena ni črhnila nič o tem. Prvič v svojem življenju sta bili neodkritosrčni ena proti drugi! Obe sta se bali izdati svoje misli, svoje čute. Obe sta želeli videti še enkrat, prepričati se, ali njijna lepota res nima moči do njega! . . .

Kako čudno, kako nepopisno čudno jima je bilo hkratu pri srcu! Kako vse drugi sta bili zdaj nego pred nekaterimi dnevi še! Odkod to . . . zakaj to? Je bila mar to ljubezen? Komaj videli

sta ga bili, pa že taka izprememba v njenih prsih, v njenem mišljenju, čuvstvanju, celo v značaju! Tista njijna prejšnja naivna nesebičnost — sposobna za največjo požrtvovalnost — se je bila razpršila kakor megla, kadar dahne veter vanjo! . . .

Po drevju so vzletavali v gostih trumah ptiči in glasno so prepevali svoje spomladanske pesmi. V divji, nebrzdani razposajenosti so se lovili in podili — imeli so svoje svatbe! . . . Kolikrat sta Zora in Vida poslušali že to petje, ne da bi ju bilo genilo. Zdaj pa jima je hipoma segalo v srce, zdaj se jima je hipoma zdelo, kakor bi ga umele! . . . Tako čudno mehko, tako nepopisno sladko jima je bilo zdaj pri srcu, kakor še nikdar, nikdar prej v njenem življenju! . . .

Obe sta nestrpno čakali, da se oni vrne zopet, in ko sta videli, da se jima bliža, je začelo obema nervozno utripati srce . . .

Pojde li zopet mimo, ne da bi se zmenil za njiju, in če ne, v katero se pač ozre, na kateri mu zastanejo oči? . . .

Ta skrb je navdajala zdaj obe . . . Njijno prijateljstvo je bilo hipoma zadobilo smrtno rano! — —

Začeli sta hoditi nehote hitreje, nego je bila njijna navada in nego je sploh navada, hoditi na izprehodih; obe sta izkušali obrniti pozornost nase, in da bi dosegli svoj namen, sta visoko dvigali glavo, kakor bi hotela druga drugo prekositi v velikosti . . .

A skoro bi se bilo zgodilo kakor prvikrat! Kakor bi mu bilo vse eno, koga sreča, koga vidi, tako mirno, tako umerjeno je stopal. . . . A ko je bil že skoro tik njiju, se je zasukala Vida tako ostentativno, bodisi nalašč, bodisi vsled razburjenosti, da se je moral ozreti vanjo. Tedaj pa sta opazili obe, Vida in Zora, kako se je zganil, kako je zastrmel, kako se mu je začudenja zaiskrilo oko . . .

Prebledeli sta in zardeli, vse obenem, Vida vsled prevelike sreče, Zora — no Zora sama ni prav vedela, kak občutek jo je prešinjal tisti hip! . . . —

Dospeli sta bili na konec drevoreda, od koder bi se bili morali vrniti zopet proti mestu.

„Nikar — nikar ne hodiva več po sredi!“ je predlagala Vida s tresočim glasom.

Toda Zora je takoj uvidela, kake misli roje njeni prijateljici po glavi, vedela je takoj, kake zaključke si dela, kako računi . . . Vsaj eno noč je hotela triumfovati, vsaj eno noč je hotela sanjati lepe sanje! . . . Hotela je dobiti časa, da vse dobro preudari, da si izmisli nova pota, nova sredstva! . . . Ha, bala se je je ta njena

prijateljica, bala — za uspeh, ki ga ji je bilo naklonilo srečno naključje! . . . Vse to je z neko posebno bistrumnostjo takoj uvidela in spoznala Zora! A da bi ona pospeševala Vidine naklepe, pospeševala sebi na škodo — ne, nikdar! . . . Pokaže naj se, pokaže, je li res ona zmagovalka! . . . Če je Vida tako sebična, zakaj bi bila ona drugačna . . . zakaj bi se ona ne smela boriti za svojo srečo? . . . Pokaže naj se, katera je močnejša! . . .

„Ne, po stranskih potih ne hodim; zlasti zdaj ne, ko se že mrači!“ je odvrnila odločno Zora in nastopila zopet pot po glavnem drevoredu.

Vida je čutila, da je Zora ugenila njene misli. Povesila je v zadregi oko in se vdala. Za hip se je tolažila s tem, da ga morda ne bo več nazaj. Toda, ali ne bi bil baš to dokaz, da ni napravila nanj nikakega vtiska? . . . Ne, mora priti, mora! Odločiti se mora! . . .

To sta hoteli zdaj obe . . . In še večje vznemirjenje se je lotilo obeh! Pospešili sta hojo, da bi jima bila čim prej dana prilika, dognati, kako se zasuče stvar, kako pade kocka. Hiteli sta tako, da bi ga bili skoro došli ter na ta način preprečili sami svojo namero, ko se hkratu obrne . . .

„Torej vendar!“ si misli Vida, a strah ji stisne prsi, da je komaj dihala.

Da, vračal se je, a bil je videti še vedno nekamo ravnodušen, raztresen, razmišljen . . . Vendar njiju ni več prezrl! Prvi njegov pogled je veljal zopet Vidi, vztrajal mu je celo nekoliko trenutkov na njej, potem pa je njegovo lepo, bistro oko mirno splavalo na desno proti Zori. In zdaj se mu je zaiskrilo še bolj nego prej, ko je bil prvič uzrl Vido — to sta precenili prav dobro obe — ustnice pa so se mu zaokrožile v neprostovoljen, diskreten usmev kakor človeku, ki je zapazil nekaj ljubkega, všečnega, nekaj, česar pogled ga osrečuje . . .

Vida je bila prebledela . . .

Obe sta molčali nekaj časa, boreč se s svojimi čuvstvi, naposled izpregovori Vida posiljeno, z drhtečim glasom:

„Kdo je ta? . . .“

„Koga misliš?“ se potaji Zora. „A — oni tam? . . . Nikdar ga še nisem videla!“

„Tudi jaz ne! . . . No — kaj posebnega ni! . . . Kmečki obraz!“

„Meni se ne zdi!“ prereka Zora kljubujoč. „Meni se vidi izreden, duhovit človek! . . .“

„Aj, aj, kako natanko si si ga ogledala! . . .“

„Nič bolj nego ti, Vida!“

„Ali misliš? . . . Ha, ha, kaj je meni do tega človeka? . . .“

Prišli sta bili do mesta, kjer sta se navadno poslovili. Molčeč si sežeta v roko in zavijeta vsaka proti svojemu domu. Ločili sta se z mučno disonanco v srcu!

Ha, večni, nerazdružljivi prijateljici! . . .

Pred kratkim še — ali zdaj? . . . —

(Dalje prih.)

Popotnik.

Ko vrglo me življenje v svet neznani,
vodnik noben pokazal ni poti,
noben mi angel plaval ni ob strani,
žarela zvezda mi nobena ni.

Sam znašel v temni sem se, mrzli noči,
krog pleč mi sikal piš ko bič spleten,
sam blodil sem po gazi nemogoči,
od drugih in od sebe zapuščen.

In moji kliki mrli so v daljavi,
požiral brez odgovora jih mrak:
le sove čul skovikati v goščavi,
vabiti žabe sem iz črnih mlak. —

Zdaj za nočjo se jutro sivo svita . . .
O jasni moji cilji, kje ste, kje!
V megleno plan očesi mi strmila
in truden strah obhaja mi srce.

Nič se ne boj, ti srce moje zvesto!
Že dan se dviga, konec zlih je zmot:
O najdem jo, nastopim zlato cesto,
pa naj v neskončnost bi se vila pot . . .!

Ivan Prosekar.

Književne novosti

Ivan Cankar: Hiša Marije Pomočnice. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1904. Cenu: broš. 2 K, po pošti 2 K 10 h, eleg. vez. 3 K 50 h, po pošti 3 K 70 h. Oceno te v več nego enem pogledu zanimive knjige prinesemo prihodnjič.

Knjige „Slovenske Matice“. Za leto 1903. so izšle sledeče knjige „Slovenske Matice“: I. Anton Knezova knjižnica X. zvezek, ki obsega dvoje pripovednih del, in sicer „Življenje in smrt Petra Novljana“, spisal Ivan Cankar, in „Ella“, spisal Jos. Kostanjevec. II. Zabavna knjižnica, XVI. zvezek. Vsebina: Pri Jugoslovanih, spisal Jos. Lavtižar. III. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, V. zvezek. Za „Zbornik“ so prispevali sledeči gg. pisatelji: † Ivan Vrhovc, Avg. Žigon, dr. Ivan Žmave, Evgen Lah in dr. Janko Šlebinger. IV. Slovenske narodne pesmi, uredil dr. K. Štrekelj, 7. snopič. V. Slovenska bibliografija, I. del: knjige (1550—1900). Sestavil dr. Fr. Simonič, kustos c. k. vsučiliške knjižnice na Dunaju. VI. Letopis „Slovenske Matice“ za leto 1903., uredil Evgen Lah.

„Pod novim orlom“. Zgodovinska povest. Spisal? Ljubljana, 1904. Str. 439. Pretisk iz „Slovenskega Naroda“. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“. — V feljtonu „Slov. Naroda“ je izhajala letos skoro tri mesece zanimiva povest iz francoske dobe na Kranjskem. Ta povest „Pod novim orlom“ je vzbujala občno pozornost in marsikdo je vzel v roke „Narod“ samo zaradi te povesti. Saj nam slika neimenovani avtor eno najzanimivejših dob iz naše slovenske zgodovine, ko so bili prišli, izvzemši štajerske Slovence, skoro vsi drugi naši rojaki, pod vlado novega francoskega orla. Trikrat so bili Francozi na Kranjskem; tretjikat od leta 1809.—1814. najdalje. Genijalni Napoleon si je bil podvrnil vse tiste slovenske in hrvaške pokrajine, ki so nam v zgodovini znane pod imenom „Ilirija“ in katere glavno mesto je bila naša Ljubljana. Začelo se je bilo čisto novo življenje pri nas. Francozi niso nastopali samo kot zavojevatelji, ampak tudi kot pravi kulturo nosci. Vse javno in politično življenje so organizirali po svojem vzorcu. In bili so prijatelji našega naroda! Preosnovali so šolstvo in v Ljubljani ustanovili celo univerzo. Prosvetno delo Francozov je pozdravil in proslavil Vodnik v najlepši svoji pesmi: „Napoleon reče, Ilirija vstan!“ Toda samo dobra štiri leta je živela „Ilirija“ pod „novim orlom“. Njena usoda je bila zapečaten na Ruskem. Ko je padel Napoleon, padla je tudi „Ilirija“ in prišla zopet nazaj pod starega orla. Nova vlada je kmalu zatrla zadnji sled po francoski dobi. V Ljubljani sami je še dandanes obilo stvari, ki so francoskega izvira (n. pr. botaniški vrt), vendar je spomin na francosko vlado prehitro otemnel. Niti nobeno ulično ime ne spominja v Ljubljani na Francoze. Šele letos dobi ena nova ljubljanska ulica ime „Ilirska“ ulica . . . Taki veliki politično-zgodovinski preobrati se ne izvršujejo brez globokih socialnih kriz, brez tragedij in brez veselih peripetij v dotičnih okupiranih deželah. Tako je bilo tudi v nekdanji „Iliriji“. Kdor je že videl v Parizu mavzolej Napoleonov, ve, da Francozi še danes naravnost obožavajo Napoleona, ki jim je nekak poosebljen francoski genij. In ta mož je bil svoje dni tudi v Ljubljani. In ta naša Ljubljana je stala

neposredno pod Parizom! Svetovno mesto Pariz je bilo pred dobrimi sto leti tudi glavno mesto večini Slovencev! Ali ni to zanimiva doba naše domače zgodovine? In to dobo nam je oživil pred našimi očmi neimenovani pisatelj v svoji povesti „Pod novim orlom“. Kdor trdi, da se je zgodovinska povest preživela, se moti. Zakaj uživa Sienkiewicz ne samo pri Poljaki, nego v svetovni literaturi sploh tolik ugled? In večina njegovih povesti je zgodovinskih! Ali Tolstega znameniti roman v peterih knjigah „Vojna in mir“ ni zgodovinski iz dobe Napoleonove vojne na Ruskem? In kak umotvor je to! Zgodovina se torej da porabiti za snov epskemu pesništvu. In tudi naša slovenska zgodovina je bogata takih snovi, ki še čakajo svojih pesnikov. Jurčič, Kersnik, Koder, dr. Detela in dr. Tavčar so dokazali, da se da tudi slovenska zgodovina pesniško „obdelati“ — samo znati je treba! Zgodovina sama na sebi seveda še ni poezija v ožjem pomenu. Oživiti zgodovinske osebe nam more in mora šele romanopisec. A za to treba študij! Treba sedeti in čitati najprej zgodovino, izbirati gradivo, potem se more šele pesniti na zgodovinski foliji.

Anonimnemu pisatelju naše povesti se pozna, da je temeljito preštudiral vso bogato zgodovino francoske okupacije. Črpal je iz vseh tistih virov, ki so mu obetali kaj snovi za povest „Pod novim orlom“. In četudi sam obžaluje, da je moral pisati sproti, kar tehniki ne more biti v prid, vendar se mora reči, da se mu je v umetniškem oziru popolnoma posrečil poglobitni namen, ki ga je imel pred očmi kot epik, namreč: predstaviti čitatelju v živih plastičnih podobah tisto dobo v naši domači zgodovini, ki jo imenujemo naravnost francosko ali ilirsko dobo. In da se mu je to posrečilo, to me veseli. Zato pišem o tej lepi povesti. Naj strogi stročni kritiki očitajo pisatelju to in ono glede tehnike, resnica pa je, da že dolgo ni vzbudila nobena povest toliko pozornosti med nami kakor naš zgodovinska povest „Pod novim orlom“. Resnica je tudi, če jo začneš čitati, raste tvoja radovednost od poglavja do poglavja. Zgodovinski moment je tukaj tisti agens, ki interesuje mislečega čitatelja. Pisatelj je znal spretno zvezati vse tri okupacije z nekaterimi glavnimi osebami. Te osebe so: Konrad Podobnik, bivša nuna in pustolovka Olimpija, Damjanova Mara, Andrej Kopitar, kurat Svetlin in baronica Cojzova . . . Vse poglobitne osebe v povesti so risane živo in govore času primerno. Avtor ima živahno fantazijo in zna dogodke rafinirano zaplesti in razplesti. Povest priča, da ima pisatelj pravi zgodovinski duh, da popolnoma razume dobo, ki nam jo predstavlja. Pisatelj pa je tudi resničen svobodomislec, ki zna ceniti francosko svobodo, bodisi da se ta javlja v državni upravi ali v občni človeški prosveti. Vrhutega preveva povest toplo slovensko narodno čuvstvo. Povest ima svojo temeljno tendenco, to je res, ali to ji ni na kvar, nego le povišuje njeno vrednost. Avtor povesti „Pod novim orlom“ sme biti ponosen na svoje delo in zavest sme imeti, da je storil obenem lepo narodno pedagoško delo. Marsikdo, ki bi ne bil vzel v roke suhoparne zgodovine, da bi se poučil o naši ilirski dobi, je gledal v tej povesti za zabavo preteklega časa, gledal pristno zgodovino v povestni obliki. Zato je bilo nepotrebno, da se je zaval pisatelj v „incognito“ ter da se ni hotel podpisati. Prepričan sem, da so širše mase šele iz te povesti izvedele za zanimivo preteklost naše Ljubljane in svoje ožje domovine ter da so avtorju čitatelji hvaležni za duševni užitek, ki so ga imeli pri čitanju knjige. Saj ideali, ki so jih bili prinesli Francozi v naše zaspane kraje, niso padli z bivšo „Ilirijo“ vred; ti ideali niso samo francoski, nego so ideali najboljših duhov vseh časov in narodov, ideali — „liberté, égalité, fraternité!“

A. Aškerc.

Slovenske Šolske Matice „Pedagoški Letopis“, III. zvezek (uredila H. Schreiner in V. Bežek) obsega dvojno izvestje o pedagoškem slovstvu (A. Računstvo, L. Lavtar; B. Telovadba, dr. Jos. Tominšek), dvojno razprav (A. Kernova teorija o predmetu in prisloju, dr. Jan. Bezjak; C. O šolskih izprehodih, izletih in potovanjih, J. Koprivnik), nadalje teme in teze pedagoških poročil pri učiteljskih skupščinah, tajnikovo poročilo o delovanju „Slovenske Šolske Matice“ leta 1903., upravni odbor in imenik društvenikov. — Lavtar nadaljuje v svojem spisu svoje obširno in zanimivo izvestje o računstvu, katerega prvi del je v II. zvezku „Pedag. Letopisa“, ter nam slika razvoj metode računstva od Pestalozzija do današnjega dne. Poučen je pogled po (nam tujem) italijanskem in francoskem računostvju in Lavtarjeva sodba: „Italijani in Francozi še niso našli trdnih tal, na katerih bi razvijali računstvo v skladu z otroško sposobnostjo.“ Koliko so se stari slovenski abecedniki ozirali na računstvo, sem pokazal v spisu „O pouku slov. jezika“ na strani 21.—22., vsekakor pa je tudi v tej točki zanimiv Pohlin s svojimi „Bukvami za rajtengo. V Lublani 1781.“ — Tominškovo izvestje o telovadbi bodo radi čitali vsi, ki jim je do vzgoje zdravega, telesno in duševno krepkega zaroda, osobito pa sokolski krogi. Ob koncu priporoča dr. Tominšek skupno posvetovanje večšakov o telovadski terminologiji, dotlej pa da naj vztraja vsak pri svojem. — Koprivnikova razprava „o šolskih izprehodih, izletih in potovanjih“, ki so važna za zemljepisni, zgodovinski, prirodopisni in jezikoslovni pouk, za petje, za verouk, da, tudi za računanje in geometrijo, izpodbudi šolske kroge, da se bodo ne le pri ljudskih, ampak tudi pri srednjih šolah bolj ozirali na učenje „po nebu in zvezdah, po lipah in hrastih“. — Dr. Bezjak bo s svojo razpravo o Kernovi slovniški teoriji, kjer zajema tudi iz svojega bogatega vira, dandanes imel več uspeha nego pred leti, ko se „poklicani krogi“ še niso posebno zanimali za to vprašanje — dandanes je živo na slovenskem šolskokulturnem polju in to je zasluga „Slovenske Šolske Matice“ in osobito njenega predsednika, gosp. ravnatelja Schreinerja.

Dr. Fr. Itešič.

Časopis za zgodovino in narodopisje, izdaja „Zgodovinsko društvo v Mariboru“, urejuje Anton Kaspert. Cena tega časopisa, katerega prva dva snopiča sta nam došla in o katerega zanimivi vsebini izpregovorimo še, je za neude imenovanega društva 6 K na leto. Redni udje „Zgodovinskega društva“, ki plačajo za leto 5 K ali pa 100 K enkrat za vselej, dobivajo časopis brezplačno.

Vodnik po Gorenjskem, spisal F. G. Kranj 1904. Založil, tiskal in izdal Iv. Pr. Lampret, tiskar. Cena? Vodnik po Gorenjskem je knjižica, ki jo bo s pridom vzel v roke vsakdo, ki mu naša divna Gorenjska še ni popolnoma znana, pa se hoče seznaniti z njo. Knjižica je pisana s toplo ljubeznijo do stvari, a ima to prednost, da nikjer ne pretirava, temveč se drži povsod golih dejstev, tako da se ni treba bati razočaranja nikomur, ki se je dal po njej morda zvoditi kam. Med tekstom se nahaja več primernih slik in je knjižici pridejan tudi zemljevid Gorenjske z novo bolinjsko in tržiško železnico. Posamezni izvodi zemljevida se dobivajo lahko tudi sami zase pri g. D. Repetu, trgovcu na Bledu, po 30 h.

„**Matica Hrvatska**“ je za l. 1903. svojim članom poklonila „Slike iz slavenske povesti“, ki jih je napisal slavnoznani hrvatski povestničar profesor V. Klaić. V 21 slikah nas izprevaža po slovanski prošlosti: zavest slovanske zajednice kaže prva slika, „priča o Čehu, Lehu in Mehu (Rusu)“, o treh bratih, ki so z jugoslovanskega sveta, izpod Krapine krenili na sever in iztok ter osnovali češko, poljsko in rusko državo. Ob sijaju te priče so se greli Slovani ob svojem preporodu,

osobito Gajevi Ilirci in „Bog zna, bi li i bogoduhi Gaj mogao bio zanieti svoje vršnjake, da mu kolievka nije stajala u Krapini pod bajovnom stolicom Čeha, Laha i Rusa (Meha)?“ Zadnja slika nam predločuje veličastno-ginljivi prizor iz seje hrvatskega „sabora“ dne 4. julija 1848. l., ko je na poziv Jelačića bana hrvatski svet žrtvoval denar in nakit za svobodo hrvatske domovine in rešitev slovanske Avstrije: sila ilirske slovanske zavesti je tu priči o Čehu, Lahu in Mehu poplačala svoj dolg. — V tem slovanskem okviru se vrste Slovenci (Samo, kralj slovenski, Slava na Gospodstvu polju), Bolgari (Simeon Veliki, car bugarski), Hrvati (8 slik), Srbi (Kosovo), pomorjanski Slovani (Bog Svetovit i proročište njegovo u Arkoni), Poljaki (3 slike), Rusi (2 slike). Čehi nastopajo le v „Samu“, Srbi le v „Kosovu“, a v predzadnji sliki se nam kaže general Matija Rukavina, ki je l. 1797. v imenu avstrijskega cesarja zaposedel Dalmacijo; „hrvatski narod u Dalmaciji oduševljeno je pozdravljaj Rukavinu i njegova cara, nadajući se, da sad će biti svoj ... a Dalmacija ostade sve do danas odijeljena od posestrime Hrvatske“.

Knjiga je pisana stvarno in mirno; činjenice same morajo zbuditi zanimanje za našo prošlost. Iстина mora dušo oplemeniti. „Nije onaj uljuden čovjek, koji je pretovario um i pamet gomilom znanja, nego onaj, koji je naukom polučio sklad između misli i osjećaja svojih“.

Dr. Fran Hešić.

A. Tresić-Pavičić: Valovi misli i čuvstava. Pjesme. U Zagrebu 1903. Izdala Matica Hrvatska. (Svez. 272.—273.) Izprva nisem verjel svojim očem: slučajno sem odprl najprej str. 200: „Asklepijadejkinje“ stoji tam kot naslov nekaterim pesmim. To niso nemara kake ženske, ampak pravcate asklepijadejske strofe, kakršne smo čitali v Horaciju: „Briga turóbnih pún vláčim se obalóm“, to je kakor v Horaciju (l. 14.): O navís referént in mare té novi (2. askl. strofa); nastopna pesem je zložena v 3. askl. strofi (kakor znana Horacijeva III. 9: Donec gratus eram tibi ...) in tako dalje tudi nastopni dve. Ali pesnik je pokazal svojo metrično spretnost še drugod; on poje na pr. o „optimizmu“ (str. 106) v sapfijski strofi, celo rimani! „Vjenčanje pesnikovo“ je opevano v alkajski, druge snovi v šestomerih in distihih; vmes pa so tudi tercine, 1 kancona in druge oblike.

Ali so to le zunanosti? Ne! Pohvaliti je treba vsakoga, ki posveti tudi obliki svojo pozornost; zunanja ohlapnost, ki je prevzemala liriko, ne prija našemu okusu, ker mora pesem seči ne samo v srce, ampak tudi v uho; to je in je bilo tako¹⁾. Zato so mi zde Tresićeve pesmi protest proti metrični razkalašenosti. Ali vpraša se, ni li šel predalet; meni se zdi, da! Lahko bi se mi kot filologu smejala srce, ko smem reči, da so te pesmi docela pristopne le onim, ki poznajo Horacija, Ovidija itd. in je tako ad oculos dokazana za Hrvate in Slovence, ki čitajo hrvaške knjige, potrebnost klasične naobrazbe. Ali bogme! Bojim se, da korist ne bo velika; ob hrvaščini se ne bomo učili grških strof, ki se modernim jezikom ne prilagajo prav; še hrvaški heksameter ne prija — vsaj mojemu — ušesu ne, prej slovenski. Zato pač priznavam veliko spretnost pesnikovo in cenim v teoriji njegov poskus, ali za uspehe je bolje da ne vprašam.

V soglasju z obliko je vsebina; za kaj vsakdanjega bi pesnik ne iskal pesniških oblik pri Grkih in Rimljanih; njegove pesmi so ode v visokem stilu, morda previsokem. Ni nadalje zastoj postavil pesnik v naslovu na prvo mesto „valovi

¹⁾ Ali je le slučaj, da je na pr. v Zupančičevem „Čez plan“ baš njegov „Sonet“ izmed najlepših njegovih pesmi?

misli"; najprej so misli, potem čustva. Misli? Ta beseda nam pove mnogo: kjer je več misli nego čustev, tam je prešla poezija v filozofijo; res so pesmi v naši knjigi ponajveč filozofske, celo tam, kjer izkušajo biti epske; nekatere rešujejo probleme, druge jih stavijo, tretje stoje pod njih senco. V zadregi bi sicer bili, ko bi hoteli po pojmihi ločiti filozofijo ali nasprotno; vendar nekaj je v nas, kar odločuje, to je srce, tisto neumno, slepo srce! To srce ostane prehladno, ko narekujejo naše oči našim mislim na pr. vsebino onih 82 — če sem prav štel — kitic pesmi „Nostalgijska“ in vsebino drugih krajših ali še daljših . . .

Eno je tudi jasno: ta pesnik se nikoli ne izpoje; zdi se nam, kakor da bi vsako pesem lahko podaljšal še za toliko in toliko kitic. Pravzaprav so vse te pesmi le ena pesem, isti glasovi done pesniku iz narave, iz filozofije ali religije Grkov in Indijcev in iz čustvovanja Hrvatov. Hrepenenje po svobodi je vedni odsev pesnikovih misli in čustev; ker pa mora o njej reči: „Ali tebe nigdje nema, ti si kano nada, ti nas varaš obečanjem rešiti nas jada“ (str. 14, 18—19), zato pesnik ne pride do drugačne rešitve kakor do one, ki mu jo nudi vseobča rešiteljica: smrt, ali pa omama s pomočjo poezije. Pa med to rešitvijo in med stavljenjem problema je daljni presledek in tega izpolni pesnik največ s filozofijo. Pozitiven je pesnik le v povzdiganju poezije; verjamemo mu, da je ona njegovo „utočišče“, ali tudi tu je strune preveč napel. Vsaj za to knjigo mu odrekamo moč, ki si jo sam daje, grozeč na str. 70.: „Spleo sam bič užasan, oštar ko mač, Zmijam Erina smrtonosne satire ljute zviždat če, da če krv stisnut od groze u vam . . .“ Doneče besede v imenitnih verzih se ne občutijo kot satira! — Nadalje druga stran: filozofija. Pesnik se je šolal pri grških filozofih, izčrpal je Lukrecija, učil se je pri brahmanih in drugod; ti bi mu naj pomagali rešiti vprašanje o človeškem življenju in kar je isto, o nadnaravnosti, rešitev, ki bi odprla pogled v bajni svet prave svobode. Ali kaj mu vsi povedo? Nič. Tako pride pesnik do zaključka: vse take misli so le „igra slipega miša“; „na umu ljudskom leže mreže“, „nepojmovost nas okružila mrakom“, nič ne izvemo, „dok na zemlji potujemo doli“, šele smrt nam odpre tajna vrata. K temu zaključku se vrača pesnik vedno, s tem pa tudi zadaje smrt svoji filozofiji. Celotno pesem mu odpove v tem hrepenenju svojo pomoč: „Niti tvoj, o pesmo, ushit vruči ne može trajno tamo me ponieti, dok duša vuče tjele, uzdišući.“

Velikanski je aparat, ki služi pesniku v podstavo njegovim mislim. Vodi nas na pr. po tako malo izhojenih stranpotih posebno grške mitologije in filozofije in drugod, da bo marsikaj mnogim bralcem nejasno; eni pesmi je pridejan tolmač, treba bi ga bilo skoraj vsaki. Saj je človek lahko olikan in vendar ne ve, kaj so: Kebete (Kebes!), Antistene, Fedon, Timej (na drugem mestu pa Dajmon!), Ferekide, Hlamida, Glake (? pač Glauke!), Antej, Filon, Plotin, Likambe, Armida, Kefix (?), Agaton, Liej, Kleant, pterodaktil, Krakatan, Anji-Savitri, Indra itd. itd. „Uncle Sam“ in Cervera sta menda znana, Indro poznajo vsaj po imenu gospodinje, ki kupujejo — „Indra-tea“! Čemu vsa ta učenost, deloma niti prav trdna? — Pri vsem tem pa zasluži knjiga kot izredna prikazen pozornost mislečega občinstva.

Dr. Jos. Tominšek.

Jugoslavenska akademija znanosti in umjetnosti nam je doposlala dve knjigi, in sicer: „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, knjiga VIII., svezak 2., ki sta mu urednika dr. T. Maretić in dr. D. Boranić, dalje „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“, knjiga 153., razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički, 60. — O obeh knjigah izpregovorimo še obširneje.

„Národopisný sborník čechoslovanský“, vydává národopisná společnost čechoslovanská a národopisné museum čechoslovanské. Redaktor Jiří Polívka, redakční komitét: Adolf Černý, A. Kraus, J. Máchal, J. Matiegka, L. Niederle, V. Tille, J. Zubatý. V Praze 1904. — O tem zajímavém zborníku, kterého je izšlo doslejš deset zvezkov, izpregovorimo morda še natančneje.

Emanuel Št. z Lešehradu: Shroucení. Lyricka scena o jednom dějství. Tiskem Emanuela Stívina v Praze. Nakladem spisovatelovým. 1904. Cena? — Od istega avtorja je izšel pred kratkim zvezek poczij pod naslovom „Když květu ruže“, cena 80 h.

Koncert „Glasbene Matice“ v Ljubljani dne 12. marca 1904. Ta koncert je bil za slovensko glasbo prezanimiv in veleznamenit, kajti proizvajala so se razen dveh točk samo novejša vokalna in orkestralna dela slovenskih skladateljev. Zanimiv je bil spored, ker je obsegal moderne skladbe nove glasbene struje, znamenit, ker se je prvič izvajal A. Lajovica „Scherzo in Andante“ za veliki orkester. Pomnoženi vojaški orkester je igral prav skrbno naštudirano simfonijo pod vodstvom g. M. Hubada točno in v vsakem oziru dovršeno. G. Hubadu je treba priznati, da ni le pevovodja par excellence, ampak tudi odlični dirigent velikega orkestra. V „Scherzu“ je glavni tema prvega stavka jako simpatičen in je izborno uvedel „Scherzo“ na lesenih godalih. Vrhunec „Scherza“ je v stranskem motivu srednjega stavka, kjer basovski motiv, z vedno večjo silo nastopajoč, vse druge instrumente prešinja. Jako lepe in izrazovite so vobče protimelodije, ki obigravajo temata. V „Andantu“, ki obstoji iz glavnega prvega, srednjega stavka in iz ponavljanja prvega glavnega stavka z važnimi izpremembami, je orkestralno najlepše izveden tretji del prvega glavnega stavka, katerega motivi krasno obigravajo violine v višini, in stopnjevanje vsega orkestra v fortissimu v drugem delu srednjega stavka. „Scherzo“ in „Andante“ sta na občinstvo napravila velikanski vtisk; ob burnem ploskanju je pozvalo gospoda skladatelja večkrat na oder. Gospod Lajovic ima orkestracijo popolnoma v oblasti in oblike se drži klasične. Ako bi imel glede orkestracije sploh kaj pripomniti, bi bilo to, da je deloma prenasršena s trobili, a to se opaža pri vseh mladih skladateljih. Krasno je uspel njegov ženski zbor „Gozdna samota“ s spremljevanjem orkestra, ki ga je kot abiturijent dunajskega konservatorija zložil in se je tam z odličnim uspehom ob laskavem priznanju kritike pel 8. julija 1902. Ženski zbor „Glasbene Matice“ še ni imel ugodnejše prilike, izborno in dovršeno uporabiti svoj krasni glasovni material kakor tu. Vsa čast mu! Velikanski uspeh so dosegli dalje a capella mešani zbori gosp. Lajovica: „Večerna pesem“, „Bolest kovač“ in „Napitnica“. Posebno izrazovita je vsa pesem „Bolest kovač“ in deloma „Napitnica“. Peli so tudi te pesmi virtuosno. Solospeva Lajovičeva sta se pela dva s spremljevanjem klavirja: „Pesem starca“ in „Zacvela je roža“. Obe skladbi sta odlični. Solo je pel član slov. opere g. St. Orželski in žel obilo priznanja z gospodom skladateljem. Poleg g. Lajovica je bil častno zastopan na sporedu g. dr. Gojimir Krek, velezaslužni urednik „Novih akordov“. Mešani zbor „Vabilo“ je krasno donel in izzval burno priznanje. Po partituri, igrani na klavirju,

bi ne bilo pričakovati tako mogočnega učinka, a mogočni zbor z dovršeno interpretacijo je pokazal pravo glasbeno veljavo te prelepe skladbe. Krasne sole, ki so že znani iz „Novih akordov“: „V brezupnosti“, „Misli“ in „Tam zunaj je sneg“, je pel g. St. Orželski. Občinstvo je navdušeno aplavdiralo g. skladatelju in solistu. Odlični skladatelj in učitelj „Glasbene Matice“, g. Procházka, je bil na sporedu s tremi skladbami za solospjev in klavir, in sicer „Zvezde žarijo“, „Poslednja noč“ in „Tak' si lepa“. „Poslednja noč“ se je ta večer prvokrat pela. G. Procházka je spremljal vse pevske točke na klavirju, a samostojno je nastopil z dr. Dvořákovim „Na tačkah“, Smetanovo „koncertno polko“ v fisduru in Lizstovo fantazijo na motive iz Gounodove opere „Faust“; izvajal je vse točke na izbornem Bösendorferjevem klavirju temperamentno in z mojstrsko preciznostjo. Velezaslužnemu skladatelju in učitelju je občinstvo iskreno aplavdiralo in dobil je v znak priznanja tudi lovorov venec. Nestorja slov. skladateljev, g. A. Försterja moški zbor „Povejte ve planine“ je krasno uspel. Tudi dr. G. Ipavca „Tiček“ in dr. A. Schwaba „Moji devočiči“ za mešani zbor sta skladbi, ki ugajata. A. Nedvedova „Luna sije“ je dala g. dr. P. Kozini lepo priliko pokazati svojo solistovsko zmožnost. Preobširni program se je zaključil z znanimi Dvořákovimi „Slovanskimi plesi št. 8“. Orkester je tudi to točko igral briljantno. — Naj bi „Glasbena Matica“ v proslah domače glasbe še večkrat nastopila s sporedom skladb slovenskih skladateljev!

Pahor.

Med revijami

„Domači Prijatelj“ je nov list slovenski, ki je začel izhajati v Pragi. List izdaja „Vydrova tovarna žitne kave v Pragi“, a urednica mu je znana pisateljica slovenska, gospa Zofka Jelovšek. Naročniki Vydrovi dobe list brezplačno. Priporočamo to podjetje ter opozarjamo na razpis nagrad uredništva „Domačega Prijatelja“, ki se nahaja na ovitku.

„Slovanský Přehled“ se ozira v aprilski številki zopet na našo slovensko literaturo. Germanist dr. Oktáv Wagner je napisal recenzijo o Aškerčevem „Zlatorogu“. Gospod Wagner piše med drugim, da je treba idejo izvorne slovenske spesnitve pravljice o „Zlatorogu“ pozdraviti najsrčneje. Slovenski „Zlatorog“ se zdi recenzentu „lepa lirski drama, polna globokih refleksij“. Aškerce, pravi Wagner, se je tesneje držal snovi narodne pravljice, ker je pridržal tiste osebe, ki nastopajo v njej. Mimogrede meni Wagner, da je morda tupatam Baumbach vplival na Aškerca in navaja za primer tragično smrt Vidino ter svarilo, ki ga daje bela žena trentovskemu lovcu (Bojanu). Zastran teh „vplivov“ se Wagner moti. Baumbach ni absolutno nič vplival na slovenskega „Zlatoroga“. Če skoči na koncu Baumbachove pesmi Špela v Sočo, stori to iz čisto drugega motiva nego Vida, Bojanova nezvesta ljubica. Vida, napol blazna vsled Pietrove nezvestobe in svoje sramote, zagleda v narasli Soči mrtvega Bojana. Ali ni motivirano, da skoči za njim v vodo, ko je ravnokar tožila po njem? Njena tragična smrt je sama zase naravna konsekvence vsega dejanja. Zakaj je „Špela“ skočila v Sočo, ni Aškercu nič mar. V narodni pravljici lovčeva nevesta (krčmarjeva hči) sicer ne skoči v vodo, ali umetni „Zlatorog“ je vendar nekoliko več nego preprosta pravljica. Scena z „rojenicami“ v slovenskem „Zlatorogu“ čisto nič ne spominja na Baumbacha, kakor misli g. Wagner. V slo-

venskem „Zlatorogu“ pripoveduje lovec Bojan svoji materi, da se mu je bila prikazala „bela žena“ in ga svarila, naj ne strelja na bele koze in na Zlatoroga. Pri Baumbachu sliši lovec v gori tajni glas, ki ga svari streljati na bele koze in Zlatoroga. Kako je v Deschmannovi pravljici? Tam se govori o belih ženah, ki branijo vsakomur „z grozečimi pogledi“ („mit drohenden Geberden“), približati se njih planinam, po katerih paso svoje bele koze in koder hodi Zlatorog. Pravljica pripoveduje, kako moč ima divji kozel, da je neranljiv in zakaj. Kaj je bolj naravno nego to, da izve lovec naravnost od belih žen, da ne sme ubijati koz in Zlatoroga? Pri Baumbachu lovec samo sliši svareči glas vile, v slovenskem „Zlatorogu“ pa se vila sama prikaže Bojanu ter mu tudi pove, kaj ga je obvarovalo pogube. In dočim pri Baumbachu ne vemo, zakaj predrzni lovec ni takoj poginil za kazen, ker si je upal previsoko v planine in meril svojo puško na Zlatoroga, pove Bojanu v slovenskem „Zlatorogu“ vila sama, da ga je rešilo njegovo dobro in nedolžno srce. Razlika je torej tudi v tem momentu bistvena med nemškim in slovenskim „Zlatorogom“. V slovenskem „Zlatorogu“ zagrozi vrhutega „bela žena“, da uniči lepe zelene planine v kamenito puščavo, ako bi se kdo drznil dotekniti Zlatoroga. Ta grožnja se popolnoma ujema s temeljnim motivom, na katerem je osnovana narodna pravljica o „Zlatorogu“. Ta motiv je Deschmann označil v svoji razpravi „Der Triglaugletscher und die Spuren einstiger Gletscher in Oberkrain“. Pravljica o „Zlatorogu“ je samo poetični zaključek znanstvene geološke razprave v „Laibacher Zeitung“ leta 1868. In tam piše Deschmann kot uvodne besede k pravljici sami na strani 325. dne 21. februarja tako: „Bekanntlich hat die Phantasie des Volkes ausserordentliche Erscheinungen der Alpenwelt mit Vorliebe in das Bereich ihrer Deutung gezogen. Die Volkssagen der Alpenländer enthalten mitunter sehr sinnige Erklärungen jener wüsten Terraininformationen, die das für Natureindrücke empfängliche Gemüt des Aelplers in anhaltender Weise zu beschäftigen vermochten...“ Slovenski pisatelj se je poslužil „bele žene“, da je takoj v ekspoziciji v I. poglavju napovedal, kaj se zgodi, če bo Bojan streljal na „Zlatoroga“. Nesreča zadene njega in ves planinski svet njegov. To grožnjo ponavljajo bele žene v sanjah v IV. poglavju. V zadnjem (VI.) poglavju pripovedujejo pastirji katastrofo in izpolnitev grožnje. Torej je imel Aškerc tukaj svoj čisto izviren namen. Torej je tudi ta scena med Bojanom in „rojenico“ ali „belo ženo“, ki se je zdela g. Wagnerju podobna oni v Baumbachu, v resnici nekaj čisto drugega! Slovenski pesnik je meril že v tej sceni na konec, kakor ga slika v VI. poglavju, in se s tem postavil na tisto stališče, s katerega razlaga Deschmann sam postanek narodne pravljice o „Zlatorogu“. Baumbach nima nikjer, torej niti tukaj nikakega vpliva na slovensko pesnitev. Škoda, da v „Zvonu“ ni prostora, da bi objavili kar celo zanimivo geološko razpravo o Triglavskem ledniku; kakor sem omenil, je pravljica o „Zlatorogu“ tej učeni razpravi samo — privesek.

Gospodu Wagnerju ugaja, kar je našel v slovenskem „Zlatorogu“ novega in povsem izvirnega. To je n. pr. „Bojanov pozdrav planinam, iz katerega diha pieteta domoljubnega navdušenja, potem nežni prizor med slepo materjo in Bojanom, razgovor Pietra z Vido, markantna podoba skrivnostnega „zelenega lovca“, pravega gorskega Mefista, ter scena prikazni v kolibi na Bogatjnu...“ Gospod Wagner sklepa svojo kratko recenzijo s temi besedami: „Pesnitev Aškercovo moramo pozdraviti kot nov žlahten kamen v zakladnici slovenske literature, kot diko slovanske književnosti sploh, ki zasluži, da se skoro prevede na druge slovanske

jezike...“ Gospodu Wagnerju smo hvaležni, da je naznanil Čehom slovenskega „Zlatoroga“.

V isti aprilski številki „Slov. Pr.“ je napisal dr. Vidic v posebnem članku kratek pregled slovenske literature leta 1903. „Spomine na Prešerna“, ki jih je spisala E. Jelovškova, smatra za zelo važne za spoznavanje Prešernove dobe ter se čudi, da jih nekateri slovenski recenzenti niso znali pravično oceniti. Nadalje omenja dr. Vidic še znamenite Trdinove „Bahove huzarje“, Cankarjeve in Zofke Kvedrove črtice in novele, drugo izdajo Aškerčevih balad in romane, „Slovana“ in Govekarjeve „Legionarje“, Aleksandrovljeve pesmi in romance ter Zupančičevo zbirko „Čez plan“. „Slovanský Přehled“ je v istini slovansko glasilo, ki se redno in objektivno ozira z bistrimi očmi na duševno, narodno in politično življenje vseh slovanskih plemen.

—k—

„Pokret“. Pod tem naslovom je začel izhajati v Sarajevu list „za narodnu prosvjeto i slavensku svijest“. Konec vabila na naročbo, ki ga prinaša 1. številka, se glasi: „Jasan je naš program i čvrst naš cilj. Program: poticati dobrim mislima na sitni i svestrani rad narodni; cilj: prosvjeta — sloboda — blagostanje; boja naša: boja jednokrvne braće hrvatske i srpske bez razlike vjere; zastava naša: zastava slavenske svijesti, a geslo: „Zovneš li ime Slaven, nek se ti odazove čovjek!“ List izhaja dvakrat na mesec. Uredništvo in upravnništvo je v Sarajevu. — Naročnina za celo leto 2 K, posamezni listi 10 h.

„Naša snaga“ se imenuje list, ki so ga začeli izdajati hrvatski srednješolci v Zagrebu. Odgovorni urednik listu je Dušan Tušanović. „Naša snaga“ bode obsegala vsako leto dve knjigi po 5 zvezkov. Naročnina za eno knjigo znaša 2 K in jo je treba poslati Josipu Cimermančiču v Zagreb, Gundulićeva ulica 14. Prvi zvezek te dijaške revije prinaša tudi kritiko o Zofke Kvedrove knjigi „Iz naših krajev“.

„Osvěta“, češki mesečnik za umetnost, vedo in politiko, je v letošnji četrti številki med drugim prinesla članka „Kulturno delo Rusije“, spisal Adolf Srb, in „Narodnost in naboženstvo“, spisal Frant. A. Slavík. Srb zaključuje s to sodbjo: Rusija je vršila in vrši spolnoma svoje poslanstvo v prosep krščanske civilizacije v Aziji in v Evropi; njenega postopanja ne vodijo niti tam niti tukaj dobičkaželjnost, osvojljivost in razpenjavost, po svojih vojnih pohodih pazi na zakone človečanstva in npravnosti, podjarmlja si tuje zemlje, a jih ne izkorišča po načinu drugih narodov, marveč jih civilizuje, držeč se gesla: „Z mečem v roki, s križem v srcu“. — Slavík kaže, kako so pruski agentje že v minulih vekih vabili Čeha „los vom Rom“, a da so zavedenci bili kruto varani: mesto kruha so dobili kamen.

Dr.—č.

Bolgarska Sbirka, bolgarski leposloven list, je z minolim letom dovršil svoje prvo desetletje. O tej zbirki je izdala „Jubileen“ spomen (jubilejni album) s slikama svojih osnovateljev in prvih urednikov Madžarova in Bobčeva. Ta album obsega razen „jednega pogleda nazaj“ (v zgodovino lista od sedanjega urednika Bobčeva) natančen pregled vsebine vseh prvih desetih letnikov, razen tega pa še „misli, beležke in izreke“ sotrudnikov.

E—s

Slavjanski glas se imenuje organ „Slovanskega blagotvoriteljnega društva“ v Bolgariji in izhaja sedaj drugo leto. V prvem zvezku drugega letnika poroča po „Slavj. Věku“ o Ricmanjih ter piše o „značenju Makedonije v usodi grško-slovan-

skega sveta"; na koncu je imenik onih, ki so društvu poslali prispevke za bolgarske begune — med njimi Benedikt Poniž iz Gorice. *E—s*

Knjigopisec, mesečnik za „književno misel in delo“, izhaja v Sofiji od januarja t. l. pod uredništvom phil. dr. Teodorova Balana in učitelja N. Nikolajeva. Po vsebini je nekako sredi med „listki“ naših leposlovnih listov in bibliografij; obsega namreč 1) razprave in prispevke, ki se nanašajo na razvoj, kritike in statistiko književnosti; 2) vesti in beležke iz bolgarskega književnega sveta; 3) književne vesti iz slovanskih zemelj; 4) nove pojave iz drugih književnosti; 5) knjižniške, društvene in šolske vesti ter bolgarski mesečni knjigopis. — V prvem broju poroča po „Trgovinskem glasniku“ o tržaškem „Škratu“, češ, da propoveda edinstvo južnih Slovanov in pravoslavje, ter navaja Aškerčevega „Zlatoroga“, Kosovo „Gradivo“, Meškove „Tihe večere“, Zupančičevo knjigo „Čez plan“ in Aškerčevo pesem „Macedonski vstaš“. — Aškerc je pri tem „prednji slovenski lirik“.

Dr. Fr. Ilešič.

„**Zvezdica**“, ilustriran list za deco, izhaja sedaj 13. leto v Sofiji. Urednik mu je učitelj N. Belovždov.

Dr. Fr. Ilešič.

Splošni pregled

Konrad Črnologar †. Kranjsko učiteljstvo je doletela bridka izguba. Dne 8. t. m. je umrl namreč v Šmarju pri Ljubljani po kratki bolezni v 44. letu svoje dobe ondodni učitelj Konrad Črnologar, ki si je pridobil s svojimi raziskavami in spisi ne malih zaslug za domačo zgodovino. Vrlemu učitelju, ki je poleg težkega poklica opravljal še tako rodoljubno delo, blag spomin!

Gospod Jos. Gorup pl. Slavinski, znani mecen slovenski, je praznoval dne 6. aprila svoj 70. rojstni dan. Gospod Gorup je bil svojemu narodu vselej z dušo in telesom vdan in je ovekovčel svoje ime s številnimi rodoljubnimi ustanovami. Tudi slovenski pesniki in pisatelji so imeli v njem vrlega zaščitnika. Zato je umestno, da se ga spominjajo tudi leposlovni časniki slovenski in da mu kličemo i mi: Na mnoga leta!

Aleksej Stepanovič Homjakov. Maja meseca bo sto let, kar se je porodil Aleksej Stepanovič Homjakov. Članek o tem znamenitem slovanoljubu, doposlan nam iz Rusije, smo morali odložiti radi pomanjkanja prostora za prihodnjič.

Slovenska umetniška razstava na Dunaju. Kakor se nam poroča z Dunaja, je bil tudi gmotni uspeh umetniške razstave neobičajno ugoden. Razen že zadnjič omenjene prodaje treh slik (ene Groharjeve, ene Jakopičeve in ene Jamove), ki jih je kupilo c. kr. naučno ministrstvo, je omeniti še, da je kupil grof Harrach Bernekerjevo „Žensko glavo“, odvetnik dr. Homan Jamovo sliko „Breze“, dr. Göstl Jakopičovo sliko „Žalostna zima“, dr. Vidic dve mali zimski sliki Groharjevi, a dunajski Nemci so kupili eno Jamovo, eno Jakopičovo, eno Groharjevo in eno „Žitkovo“ sliko.

† **Vasilij Vasiljevič Vereščagin**. Na ruski bojni ladji „Petropavlovsku“, ki se je 13. aprila pogreznila pred Port-Arturjem, je bil tudi sloviti slikar Vere-

ščagin, in tudi on je našel na dnu morja ob strašni katastrofi svoj hladni grob. Vereščagin — kdo ga ne pozna? Skopo odmerjeni prostor v našem mesečniku, žal, ne dopušča, da bi obširneje pisal o velikem bratovskem umetniku; samo par črtic mu moremo posvetiti v spomin! Vereščagin je slikal in risal samo večinoma to, kar je sam videl na svojih potovanjih. In prepotoval je ves orijent, centralno Azijo, Indijo in je bil tudi v Ameriki. Slikal je prizore iz pisanega iztočnega življenja, a v vsaki sliki je tičala kaka tendenca. Te genre-slike so tako žive in resnične kakor priroda sama; vidi se, da jih je slikal naravnost po življenju. Spominjam se še raznih takih slik, ki sem jih videl v Moskvi v Tretjakovskega galeriji. Detajli so izvedeni fotografsko natanko. Ravno ta natančnost in minucioznost v tehniki je bila obenem Vereščaginova slaba stran in njegovi umetnosti na kvar. Pa saj se zdi, da Vereščaginu ni bilo toliko za umetnost, nego za ideje, ki jih je razširjal ž njo! Vereščagin je bil apostol miru in največji sovražnik militarizma in vojen. Si vis pacem, para bellum — to je prevajal Vereščagin tako: „Če hočeš, da se človeštvo odvrne od krvavih vojen, slikaj mu grozoto, strah in pogubne posledice boja!“ Navdušen za svojo visoko misijo, se je sam osebno udeleževal najnevarnejših vojen, n. pr. zadnje turško-ruske vojne na Balkanu, ter šel l. 1877. z ruskimi armadami vred čez Balkan. „Na Šipki vse mirno!“ je naslikal na platno. Mrtvi vojaki leže v zamejih. Gavrani letajo nad njimi. Takih satirskih slik je naslikal iz tiste vojne celo serijo. In te slike so bile tako grozne, da jih je bil car Aleksander III. prepovedal razstavljati po Ruskem. Znamenit je tudi njegov ciklus „Napoleon na Ruskem“. Videl sem ga razstavljenega v Zagrebu pred kakimi sedmimi leti. Tudi tendenca. A ker teh slik ni ustvarjal neposredno po naravi, ne dosežajo drugih njegovih vojniških slik. Vereščagin je bil razstavil svoj čas tudi nekaj podob iz novega testamenta, ki so dunajskega škofa tako zbodle, da je „krivoverca“ in „ateista“ Vereščagina javno proklet in s tem delal zanj največjo reklamo... Ali poglobitveni umetniški poklic Vereščaginu je bil: osmešiti, ožigosati barbarstvo vojne. Zato je bil šel študirat tudi najnovejšo vojno ob Tihem oceanu. In vojni bog Mars se je maščeval na strašen način nad svojim nasprotnikom. Torpedo, ki je razstrelil „Petropavlovsko“, na njem admirala Makarova in skoro vso posadko, je ubil in potopil na dno oceana tudi velikega Vasilija Vasiljeviča Vereščagina v 61. letu njegove dobe. Z Vereščaginom je izgubila ruska in slovanska umetnost znamenitega zastopnika, prijatelji miru pa velikega idealista in pogumnega mučenika. Vereščagin je bil tudi pisatelj ter je spisal med drugim spomine na rusko-turško vojno pod zaglavjem: „На войне“. A. A.

Popravki. V 2. številu na strani 123. in 124. se glasijo lastna imena prav: Massenot, Gricux, Manon Lescaut. V 4. številu na strani 194. v pesmi „Molitev“ čitaj v 1. vrsti „Dišeča ambra“ namesto „Dišeča avrora“ in v 6. vrsti „svečani“ namesto „ovenčani“.

